

**ВІННИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ МИХАЙЛА КОЦЮБИНСЬКОГО**

факультет іноземних мов

кафедра англійської філології

ДИПЛОМНА РОБОТА

на тему: **ФОРМУВАННЯ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ
КОМПЕТЕНТНОСТІ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ УСНОГО
МОВЛЕННЯ СТУДЕНТІВ ДРУГОГО КУРСУ МОВНИХ
СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ**

Студентки 2_курсу групи 2МСО

Освітньої програми Середня освіта (Мова і
література (англійська, німецька))

Спеціальності 014.021 Середня освіта (Мова і
література (англійська))

Галузі знань 01 Освіта/Педагогіка

Ступеня вищої освіти магістра

Охоти Яни Анатоліївни

Науковий керівник: Глазунова Т. В., кандидат
педагогічних наук, доцент

Розширена шкала _____

Кількість балів: _____ Оцінка: _____ ECTS

Голова комісії: _____
(підпис) (прізвище та ініціали)

Члени комісії: _____
(підпис) (прізвище та ініціали)

_____ (підпис) (прізвище та ініціали)

_____ (підпис) (прізвище та ініціали)

м. Вінниця – 2019 рік

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ФОРМУВАННЯ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ.....	7
1.1 Поняття соціокультурної компетентності, її роль в процесі навчання іноземної мови.....	7
1.2 Особливості формування іншомовної соціокультурної компетентності у процесі фахової підготовки.....	18
1.3 Роль невербального спілкування у комунікації.....	25
1.4 Соціокультурна компетентність як один з аспектів оволодіння іноземною мовою.....	40
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1.....	46
РОЗДІЛ 2. МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ 2 КУРСУ МОВНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ УСНОГО МОВЛЕННЯ.....	48
2.1 Етапи формування соціокультурної компетентності у процесі навчання усного мовлення студентів другого курсу мовних спеціальностей.....	48
2.2 Пробне навчання з метою формування соціокультурної компетентності студентів 2 курсу	65
2.2.1 Організація та проведення пробного навчання.....	66
2.2.2 Констатація і методична інтерпретація результатів дослідження.....	67
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2.....	69
ВИСНОВКИ.....	70
РЕЗЮМЕ.....	73
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	74
ДОДАТКИ.....	81

ВСТУП

Навчання іноземної мови у сучасному світі, де стираються кордони, збільшуються можливості для міжнародних контактів, подорожування та особистих контактів, немислиме без вивчення культури країни, мова якої вивчається. Поняття культури багатопланове, включає експліцитні (мистецтво, література, одяг, кухня та ін.) та імпліцитні елементи (жести, цінності, традиції, ставлення до законів, релігії та ін.), ігнорування яких призводить до непорозуміння або й навіть припинення спілкування. Саме тому знання міжкультурної комунікації – особливостей вербального і невербального спілкування людей, що належать до різних національних та лінгвокультурних спільнот – пріоритет викладачів іноземних мов сьогодення. Для викладачів іноземних мов, дуже важливо бути обізнаними у сфері невербальної взаємодії між людьми. Тому слід поповнювати свої знання та приділяти достатньо уваги вивченню цієї проблеми. Адже важливо не тільки просто перекласти правильно текст з однієї мови на іншу, але й враховувати такі нюанси при перекладі, як почуття і емоції людей, поведінку та зоровий контакт, міміку та жести. Тільки у цьому випадку є можливість повною мірою передати слова та відчуття та зрозуміти меседж співрозмовника.

Кожній особистості необхідна компетентність у всіх сферах життя, зокрема і у соціокультурній сфері. Адже без цих знань повноцінне спілкування та самореалізація кожного індивіда стає неможливими. На даному етапі світового розвитку соціокультурна компетентність молоді є особливо значущою для повноцінної життєдіяльності людини.

У наш час прослідковується спад культурного виховання та культурної компетентності молоді. Цей факт свідчить про збідненість внутрішнього світу молодої людини, приземленість її життєдіяльності, певною мірою крок назад у розвитку особистості. На жаль, у переважній більшості молодих людей спостерігається невисокий рівень культурних потреб.

Об'єктом дослідження є процес формування соціокультурної компетентності у ході навчання усного мовлення студентів II курсу мовних спеціальностей.

Вибір об'єкта дослідження зумовлюється такими факторами:

- 1) необхідністю врахування соціокультурних особливостей рідної країни та рідної мови;
- 2) потребою дослідження ролі соціокультурної інформації у процесі вивчення іноземної мови;
- 3) необхідністю врахування соціокультурних особливостей країн, мова яких вивчається.

Предметом дослідження виступає методика навчання студентів I курсу мовного ВНЗ усного мовлення.

Актуальність роботи обумовлена вимогами сучасної концепції розвитку педагогічної освіти, що практично реалізується в наступних сферах:

- переході від традиційного підходу, з орієнтацією на викладача, до студентоцентрованого, в центрі якого перебувають студенти;
- розвиток автономії студента на всіх етапах навчального процесу;
- зміні ролей викладача (від контролера та «передавача знань» до фасилітатора, збирача інформації, радника та друга);
- зміні ставлення до помилок та стратегій їх корекції;
- врахуванні індивідуально-психологічних особливостей студентів.

Мета дослідження полягає в обґрунтуванні теоретичних засад формування соціокультурної компетентності; створенні методики формування соціокультурної компетентності у процесі навчання усного мовлення студентів II курсу мовних спеціальностей; перевірці ефективності

методики навчання усного мовлення студентів II курсу мовних спеціальностей.

Для досягнення поставленої мети були вирішені такі **завдання**:

- 1) опрацювати необхідну літературу з досліджуваної теми;
- 2) дослідити проблему визначення поняття соціокультурної компетентності;
- 3) виявити передумови формування соціокультурної компетентності у ході навчання усного мовлення студентів – майбутніх учителів;
- 4) визначити структуру і зміст соціокультурної компетентності;
- 5) розробити методику формування соціокультурної компетентності в процесі навчання усного мовлення студентів II курсу мовних спеціальностей, а також створити комплекс вправ з високим та середнім вмістом соціокультурної інформації;
- 6) здійснити пробне навчання іншомовного усного мовлення з метою перевірки ефективності розробленої методики.

Основними **методами** дослідження є:

- 1) теоретичні методи (вивчення й аналіз психологічної, психолінгвістичної, лінгвістичної й методичної літератури з проблеми навчання іншомовного усного мовлення, вивчення й узагальнення досвіду навчання усного мовлення студентів мовних ВНЗ);
- 2) емпіричні методи (анкетування та тестування студентів з метою встановлення рівня соціокультурної компетентності, організація й проведення пробного навчання з метою перевірки запропонованої методики).

Наукова новизна дослідження полягає у тому, що подальшого розвитку набула методика навчання усного мовлення з поетапним використанням вправ з середнім і високим вмістом соціокультурних елементів; удосконалено процес навчання усного мовлення мови, яка вивчається.

Практичне значення дослідження полягає у створенні комплексу мовленнєвих завдань для формування соціокультурної компетентності у

процесі навчання усного мовлення студентів другого курсу мовних спеціальностей.

Апробація результатів дослідження. Основні положення та результати дослідження отримали позитивну оцінку під час участі автора в наступних науково-практичних конференціях:

“XVII Міжнародна студентська інтернет-конференція. Мова. Освіта. Культура: інтеграційні тенденції в сучасному світі” (Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, 2019р.), “V Міжнародна науково-практична конференція. Сучасна наука: проблеми і перспективи” (Міжнародний центр науки і досліджень, 2019 р.), “Міжнародна наукова конференція. Наукові теорії сьогодення та перспективи розвитку наукової думки” (Міжнародний центр науки і досліджень, 2019 р.), “Всеукраїнська науково-практична конференція. Актуальні проблеми філології та методики викладання іноземних мов у сучасному мультилінгвальному просторі” (Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, 2019р.), “Сучасні проблеми лінгвістики, літературознавства та методики викладання мови і літератури” (Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, 2019р.).

Структура роботи. Дана робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаної літератури (70 найменувань) та додатків. Загальний обсяг – 92 сторінки.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ФОРМУВАННЯ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ

1.1 Поняття соціокультурної компетентності, її роль в процесі навчання іноземної мови

Давно відомо, що особливе пізнання світу, звичаї, що знайшли відображення в культурі, передаються в мові і можуть стати перешкодою при спілкуванні з представниками різних народів. І труднощі полягають у відмінності не так предметів і явищ, скільки культурних понять про ці явища і предмети, так як останні живуть і функціонують в різних, інших світах. За мовною та культурною еквівалентністю лежить понятійна еквівалентність, еквівалентність культурних уявлень. Тому загальновизнаним став висновок про необхідність глибоко знати специфіку країни, що вивчається і, тим самим, про необхідність лінгвокраїнознавчого підходу як одного з головних принципів навчання іноземних мов.

Положення про необхідність вивчення іноземної мови в нерозривному зв'язку з культурою народу - носія цієї мови – вже давно сприймається в методиці іноземних мов як аксіома [22, с. 25].

Термін «комунікативна компетенція» широко вживається в методиці як показник рівня володіння мовою. Даний термін був введений в науковий обіг американським лінгвістом Н. Хомським. В даний час не існує єдиного визначення терміна «комунікативна компетенція», автори інтерпретують його по-різному. Спочатку термін позначав здатність, необхідну для виконання певної, переважно мовленнєвої діяльності рідною мовою. З боку навчання іноземних мов це поняття отримало детальну розробку в рамках досліджень, що проводяться Радою Європи для встановлення рівня володіння іноземною мовою (Страсбург, 1996), і визначається як здатність до виконання будь-якої діяльності на основі набутих в ході навчання знань, навичок, умінь, досвіду

роботи [12, с. 77]. У літературі часто розмежують поняття компетенція і компетентність. Під компетентністю розуміється здатність до виконання будь-якої діяльності, в тому числі мовної. Компетенція - це змістовний компонент такої здатності у вигляді знань, навичок і умінь, придбаних в ході навчання. І. О. Зимня визначає компетенцію як «внутрішні, потенційні, приховані психологічні новоутворення: знання, уявлення, програми дій, системи цінностей і відносин, які потім виявляються в компетентностях людини» [5, с. 39]. А. В. Хуторський розуміє компетенцію як сукупність взаємопов'язаних якостей особистості, що задаються по відношенню до певного кола предметів і процесів [10, с. 305]. М. Н. Вятютнев визначає комунікативну компетенцію «як вибір реалізацію програм мовної поведінки в залежності від здатності орієнтуватися в тій чи іншій обстановці спілкування; вміння класифікувати ситуації в залежності від теми, завдань, комунікативних установок, що виникають у учнів до бесіди, а також під час бесіди в процесі взаємної адаптації »[35, с. 93]. Н. І. Гез дає наступне визначення комунікативної компетенції: «комунікативна компетенція є здатність людини розуміти і породжувати іншомовні висловлювання в різноманітних соціально детермінованих ситуаціях з урахуванням лінгвістичних і соціальних правил, яких дотримуються носії мови» [9, с.252].

З точки зору психології І. А. Зимня розглядає комунікативну компетентність, як «здатність суб'єкта здійснювати мовну діяльність, реалізуючи мовну поведінку, адекватну в різних завданнях і ситуаціях спілкування». Відповідно до документа під назвою «Сучасні мови: вивчення, викладання, оцінка», загальноєвропейська компетенція володіння іноземною мовою в якості складових комунікативної компетентності стали розглядатися наступні види компетенцій: лінгвістична, соціолінгвістична, дискурсивна, соціокультурна, соціальна, стратегічна. Комунікативна компетентність в її сучасній інтерпретації включає до свого складу такі види компетенцій: лінгвістичну, соціолінгвістичних, дискурсивну, стратегічну, соціальну, соціокультурну, предметну, професійну [7, с. 273].

Розглянемо кожен з компонентів докладніше. Лінгвістична компетентність – це володіння знаннями про систему мови, про правила функціонування одиниць мови в мовленні і здатність за допомогою цієї системи розуміти чужі думки і висловлювати власні судження в усній і письмовій формі. Соціолінгвістична компетенція означає знання способів формування і формулювання думок за допомогою мови, що забезпечують можливість організувати і здійснити мовленнєву дію, а також здатність такими способами користуватися для розуміння думок інших людей і вираження власних суджень залежно від умов мовного акту: ситуації, комунікативних цілей і намірів мовця [44, с. 6] .

Соціокультурна компетенція передбачає знання національно-культурних особливостей соціальної та мовної поведінки носіїв мови: їх звичаїв, етикету, соціальних стереотипів, історії та культури, а також способів користування цими знаннями в процесі спілкування. Формування даної компетенції проводиться в контексті діалогу культур з урахуванням відмінностей в соціокультурному сприйнятті світу і, в кінцевому рахунку, сприяє становленню «вторинної мовної особистості». Соціальна компетенція проявляється в здатності орієнтуватися в ситуації спілкування і будувати висловлювання відповідно до комунікативних намірів мовця і ситуації [18, с.238].

Стратегічна компетенція - це компетенція, за допомогою якої учень може заповнити прогалини в знанні мови, а також мовному та соціальному досвіді спілкування в іншомовному середовищі. Дискурсивна компетенція означає здатність використовувати й інтерпретувати форми слів і їх значення для створення зв'язних текстів, породжувати зв'язні іншомовні висловлювання, логічно, послідовно і переконливо вибудовувати своє мовлення, вміння вибирати вірну стратегію спілкування. Предметна компетентність - це здатність орієнтуватися в змістовному плані спілкування в певній сфері людської діяльності. Професійна компетенція набувається в ході навчання і забезпечує здатність до успішної професійної діяльності. Вона

включає в себе знання з областей наук, значимі для професійної діяльності; особистісні якості, що забезпечують ефективність професійної діяльності. Н. І. Гез виділяє три компоненти комунікативної компетенції: - лінгвістичний компонент - знання про систему, що вивчається і сформовані на їх основі навички оперування лексико-граматичними і фонетичними засобами спілкування; - прагматичний компонент - знання, навички та вміння, що дозволяють розуміти і породжувати іншомовні висловлювання відповідно до конкретної ситуації спілкування, мовного завдання і комунікативного наміру; - соціолінгвістичний компонент - знання, навички та вміння, що дозволяють здійснити мовне і немовне спілкування з носіями мови, що відбувається відповідно до національно-культурних особливостей чужого лінгвосоціуму. В. В. Сафонова виділяє наступні компоненти комунікативної компетентності: мовну (граматичну, лінгвістичну); мовленнєву (прагматичну, стратегічну, дискурсивну); соціокультурну (соціолінгвістичну, країнознавчу) компетентності [8, с. 21]. М. Каналі і М. Свейн виділяють чотири компоненти комунікативної компетенції: граматична компетенція, соціолінгвістична компетенція, дискурсивна компетенція, стратегічна компетенція [1, с. 38]. Ян Ван Ек виділяє такі компоненти як: лінгвістичний, соціокультурний, соціолінгвістичний, стратегічний, дискурсивний, соціальний [32, с. 5]. Дж. Савиньон в своїх дослідженнях описує чотири компоненти: граматичний, соціолінгвістичний, компенсаторний і компетенцію мовної стратегії [3, с. 17]. Таким чином, проаналізувавши вітчизняну і зарубіжну літературу, можна зробити висновок про те, що комунікативна компетенція є складним явищем в методиці навчання іноземних мов і вимагає нових підходів до вирішення проблеми її сутності та варіативного компонентного складу.

Використання країнознавчої інформації в процесі навчання забезпечує підвищення пізнавальної активності учнів, розглядає їхні комунікативні можливості, сприяє їх комунікативним навичкам і вмінням, а також розвитку позитивної мотивації, дає стимул до самостійної роботи над мовою і сприяє вирішенню виховних завдань.

Основною метою навчання іноземних мов в педагогічному ВНЗ є розвиток особистості студента в нерозривному зв'язку з викладанням культури країни мови, що вивчається, сприяючи бажанням брати участь в міжкультурній комунікації. Всі дослідження з даної проблеми (Бім І.Л., Верещагін Є.М., Нікітенко З.М., Русланович Н.А., Томахін Г.Д., Баженова І.С.) ставлять на перше місце «лінгвокраїнознавство».

На думку Г.Д. Томахіна «лінгвокраїнознавство» є дисципліною суто лінгвістичною, оскільки предметом лінгвокраїнознавства є факти мови, що відображають особливості національної культури, яка вивчається через мову, і для відбору, опису та презентації лінгвокраїнознавчого матеріалу використовуються лінгвокраїнознавчі методи [27, с. 308]. Основоположники лінгвокраїнознавства Е.М. Верещагін і В.Г. Костомаров розуміють під ним культурознавство, орієнтоване на завдання і потреби вивчення іноземної мови.

Тим часом лінгвокраїнознавство не відображає весь комплекс знань, умінь і навичок, пов'язаних з іншомовною культурою. Цей аспект змісту навчання дуже вузький, оскільки не містить в собі те, що мається на увазі під терміном «національна культура». Вивчаючи іноземну мову мають знайомитися з мовними одиницями, які найбільш яскраво відображають національні особливості народу - носія мови та середовища його існування.

Основним об'єктом лінгвокраїнознавства традиційно вважають фонові знання носіїв мови, їх вербальну поведінку в актах комунікації [19, с. 4].

Соціокультурний компонент навчання іноземних мов, на базі якого формуються знання про реальність, звичаї, культурні традиції країни мови, яка вивчається; знання і навички комунікативної поведінки в актах мовленнєвої комунікації; навички та вміння вербальної і невербальної поведінки, входить в зміст національної культури. Соціокультурний компонент змісту навчання іноземних мов має величезний потенціал в плані включення студентів в діалог культур, знайомства з досягненнями національної культури в розвитку загальнолюдської культури [34, с. 344].

Як відомо відсутність безпосереднього контакту з носієм іноземної мови

в умовах вивчення іноземної мови посилює загальноосвітню значимість усього предмету і, отже, більш послідовну опору на соціокультурний компонент навчання іноземних мов.

Рогова Г.В. включає в лінгвістичний компонент змісту навчання іноземних мов мовний матеріал різного рівня, в тому числі тексти для аудіювання та читання, до яких повинні бути включені країнознавчі відомості їх географії, історії, соціального життя [2, с. 34]. І.Л. Бім говорить про необхідність включати в зміст навчання елементи мовної культури народів, які розмовляють мовою, що вивчається і країнознавчі відомості стосовно ситуацій спілкування. В рамках даного підходу мова йде про необхідність насичення предметного змісту мовлення країнознавчими матеріалами з орієнтацією на діалог культур [16, с. 233]. Ю.І. Пасов визначає, що в якості змісту освіти особистості виступає культура, під якою слід розуміти особистісно-засвоєні в діяльності духовні цінності, простір, в якому відбувається процес соціалізації особистості [39, с. 276]. Досить повно соціокультурний компонент реалізований в підході З.М. Нікітенко і О.М. Осіянової, де представлені всі складові цього компонента:

- мовні знання, що включають безеквівалентну і фонову лексику, а також знання національної культури (національні реалії і етикет);
- навички та вміння мовної і немовної поведінки [13, с. 29].

Безеквівалентна і фонові лексика вимагає особливої уваги вчителя. Безеквівалентні слова не перекладаються, і їх значення розкривається шляхом тлумачення. Як приклад можуть слугувати назви свят, транспорту, символів: (Hallowe`en - Хеллоуїн, Beefeater - стражники Лондонського Тауера) [14, с. 8].

Фонічна лексика містить у собі слова, значення яких неможливо описати без певної прив'язки до лексичних одиниць. Ці слова, безумовно, присутні в свідомості носіїв мови та культури, асоціюючись з чимось особливо примітним і часто описуються через якесь інше поняття. Наприклад, Bristol (Брістоль) - місто і порт, великий міст через затоку.

До фонічної лексики відносять також назви, властиві лише для певних

націй і народів, предметів матеріальної культури, фактів історії, державних інститутів, імена національних і фольклорних героїв, міфологічних істот тощо [39, с. 24].

Оволодіння іноземною мовою нерозривно пов'язане з оволодінням національною культурою, яка передбачає не тільки засвоєння культурологічних знань (фактів культури), а й формування здатності і готовності розуміти ментальність носіїв мови, що вивчається, а також особливості комунікативної поведінки народу цієї країни.

Говорячи про національну культуру, про комунікативну поведінку носіїв мови розрізняють вербальну і невербальну поведінку. Сукупність норм і традицій, що відображають рекомендовані правила спілкування, що склалися в суспільстві в силу історичних традицій, ритуалів, соціальних ситуацій, що включають міміку, жести, постава, складає невербальну комунікативну поведінку [29, с.40].

Студенти, здобуваючи знання про культуру, повинні вміти оперувати відібраним мовним матеріалом (фоновою та безеквівалентною лексикою), формувати навички та вміння оперування відібраними країнознавчими знаннями (нормами повсякденної поведінки), а також мінімумом комунікативно - стереотипних рухів тіла (міміка, жести, пози) .

Засвоєння змісту національно – культурного компонента в навчанні іноземної мови є основною умовою залучення студентів до культури країни, мову, яку вони вивчають, а саме ознайомлення їх з народом, традиціями і звичаями даної країни. У цьому шлях до здійснення іншомовного діалогу культур, володіє великими можливостями для створення соціокультурного контексту розвитку особистості студента (розширення загального кругозору, вдосконалення лінгвокраїнознавчих навичок), для залучення його до загальнолюдських цінностей і усвідомлення їх пріоритету [37, с. 336].

З огляду на комунікативний підхід, характерний для сучасних методів навчання англійської мови як іноземної, в центрі уваги багатьох лінгвістів перебувають поняття комунікативної компетентності. В останні десятиліття

формування комунікативної компетенції розглядається у вітчизняній і зарубіжній методиці викладання іноземних мов в якості мети і результату комунікативного навчання і визначається як знання психологічних, країнознавчих, соціальних факторів, які визначають використання мови відповідно до соціальних норм поведінки.

Розглянемо сутність термінів «компетенція» і «компетентність». У словнику іншомовних слів вказується, що компетенція (латинською *competere* - домагатися, відповідати, підходити) - коло питань, в яких хто-небудь добре обізнаний. А компетентність у свою чергу – це володіння компетенцією та володіння знаннями, що дозволяють судити про що-небудь [47, с. 264].

Термін «компетентність» (латинською *competee* - бути здатним до чого - або) був введений Н. Хомським (або, точніше кажучи, повернений в понятійний апарат лінгвістики, оскільки він зустрічався ще в роботах В. Гумбольдта та інших мовознавців). Спочатку він означав здатність, необхідну для виконання певної, переважно мовної діяльності в рідній мові. Термін «комунікативна компетентність» широко вживається в методиці як показник рівня володіння мовою. В даний час не існує єдиного визначення терміна «комунікативна компетенція», автори інтерпретують його по-різному [6, с.23].

І. О. Зимняя визначає компетенцію як «внутрішні, потенційні, приховані психологічні новоутворення: знання, уявлення, програми дій, системи цінностей і відносин, які потім виявляються в компетентностях людини» [15, с. 53]. А. В. Хуторський розуміє компетенцію як «сукупність взаємопов'язаних якостей особистості, що задаються по відношенню до певного кола предметів і процесів» [23, с. 8]. М. Н. Вятютнев визначає комунікативну компетенцію «як вибір реалізації програм мовної поведінки в залежності від здатності орієнтуватися в тій чи іншій обстановці спілкування; вміння класифікувати ситуації в залежності від теми, завдань, комунікативних установок, що виникають у учнів до бесіди, а також під час бесіди в процесі взаємної адаптації »[17, с. 20]. Н. І. Гез дає наступне визначення комунікативної компетентності: «комунікативна компетентність є здатність людини розуміти

і породжувати іншомовні висловлювання в різноманітних соціально детермінованих ситуаціях з урахуванням лінгвістичних і соціальних правил, яких дотримуються носії мови» [20, с. 182]. З точки зору психології І. О. Зимня розглядає комунікативну компетенцію як «здатність суб'єкта здійснювати мовну діяльність, реалізуючи мовну поведінку, адекватну відповідно до ситуацій спілкування» [15, с.55].

Виявлення значень понять компетенція і компетентність дозволяє встановити сутність ще одного поняття - міжкультурна компетентність. Під міжкультурної компетенцією розуміють позитивне ставлення до наявності в суспільстві різних етнокультурних груп і добровільну адаптацію соціальних і політичних інститутів суспільства до потреб різних культурних груп [34, с. 51]. Поняття міжкультурної компетенції пов'язують з таким процесом, як міжкультурна комунікація. «Міжкультурна комунікація - адекватне взаєморозуміння учасників комунікації, що належать до різних національних культур» [11, с.176].

Одним з найбільш важливих і радикальних умов розвитку міжкультурної компетенції є розширення і поглиблення ролі соціокультурного компонента. «Мова не існує поза культурою. В основі мовних структур лежать структури соціокультурні» [49, с. 64]. Поряд з мовною та мовленнєвою компетенцією соціокультурна компетенція також є одним з компонентів комунікативної компетенції.

Формування і розвиток компонентів соціокультурної компетентності забезпечує людині можливість орієнтуватися в соціокультурних маркерах автентичного мовного середовища і соціокультурних характеристиках людей, з якими він спілкується, прогнозувати можливі соціокультурні перешкоди в умовах міжкультурного спілкування та способи їх усунення, адаптуватися до іншомовного середовища, вміло слідуючи канонам ввічливості в іноземному культурному середовищі, проявляючи повагу до традицій, ритуалів і стилю життя представників іншого культурного співтовариства.

А також створює основу для подальшого розвитку різновидів

соціокультурної компетенції професійно - профільного характеру, здійснення самостійного вивчення інших країн, народів, культурних спільнот, оволодіння способами подання рідної культури в іншомовному середовищі, соціокультурної самоосвіти в будь-яких інших, раніше не досліджуваних сферах безпосередньої і опосередкованої комунікації [30, с. 368].

В основі будь-якої компетенції лежать знання, вміння їх використовувати, але компетенція відрізняється від умінь тим, що завжди пов'язана з психологічною готовністю до співпраці і взаємодії в процесі вирішення різних проблем, з наявністю певних морально-етичних установок і якостей особистості. Аналіз різних тлумачень поняття «соціокультурна компетенція» дозволяє говорити про те, що в основі даної компетенції лежать наступні моменти.

1. Уміння виділяти загальне і культурно-специфічне в моделях розвитку різних країн і цивілізацій, різних історичних етапів однієї і тієї ж країни, соціальних верств суспільства.

2. Готовність представляти свою країну і її культуру з урахуванням можливої міжкультурної інтерференції з боку слухачів, передбачаючи причини можливого нерозуміння і знімаючи їх за рахунок вибору адекватних засобів мовної взаємодії. До них можна віднести пошук оригінальних і зрозумілих метафор, створення яскравих образів шляхом порівняння і протиставлення культурних реалій, фактів, одиниць інформації; використання не просто перекладу, а перекладу-тлумачення.

3. Визнання права різних культурних моделей, а значить і формованих на їх основі уявлень, норм, життя, вірувань.

4. Готовність конструктивно відстоювати власні позиції, не принижуючи інших і не потрапляючи в пряму залежність від чужих пріоритетів [59, с.21].

Збільшення обсягу знань про соціокультурну специфіку країн, що вивчається, вдосконалення вміння будувати свою мовну і немовну поведінку адекватно цієї специфіки, формування умінь виділяти загальне і специфічне в

культури рідної країни і країни, що вивчається, є важливим завданням, що вирішується в процесі навчання іноземної мови [21, с. 325].

Соціокультурна компетенція є комплексним явищем і включає в себе набір компонентів, що відносяться до різних категорій. Можна виділити наступні компоненти:

- лінгвокраїнознавчий - лексичні одиниці з соціально-культурною семантикою і вміння їх застосовувати в ситуаціях міжкультурного спілкування (наприклад, вітання, звернення, прощання в усному і писемному мовленні).

- соціолінгвістичний компонент - мовні особливості соціальних шарів, представників різних поколінь, різної статі, громадських груп, діалектів (фонові знання, реалії, предметні знання).

- соціально-психологічний - володіння соціокультурно обумовленими сценаріями, національно-специфічними моделями поведінки з використанням комунікативної техніки, прийнятої в даній культурі.

- культурологічний компонент - соціокультурний, історико-культурний, етнокультурний фон (знання традицій, звичаїв народу, мова якого вивчається) [51, с. 256].

Тому формування соціокультурної компетентності допоможе студентам орієнтуватися в сучасному повсякденному житті англомовних країн, не губитися в ньому. Виходячи із зазначеної вище тенденції, необхідно планувати, будувати, компонувати свої повсякденні уроки і заняття таким чином, щоб в них завжди знаходилося місце для мови в реальному житті англомовних країн. Існує маса книг, словників, довідників з ідіом, неологізмів, сленгу і т. п., але важко знайти путівник з американських повсякденних явищ і культурних реалій, з якими стикаєшся буквально на кожному кроці, і яких немає в шкільних підручниках. Специфіка таких знань, допомагає прискорити процес адаптації, зменшити рівень культурного шоку, сприяє накопиченню позитивного досвіду для успішного формування соціокультурної компетенції, що, безумовно, необхідно для становлення успішної компетентної особистості

[37, с.28].

Отже, соціокультурна компетенція - це вміння здійснювати свою мовну поведінку відповідно до знань національно-культурних особливостей країн, мова яких вивчається (звичай, правила, норми, країнознавчі знання, соціальні умовності і стереотипи), а також специфіки мовної поведінки носіїв мови, правил мовної і немовної поведінки в типових ситуаціях спілкування, знань про природно-кліматичні, економічні і суспільно-політичні особливості країн, мова яких вивчається, ослідуваного мови, про соціальну культуру, структуру, національну психологію, поведінкові особливості нації – носія мови [42, с. 460].

1.2 Особливості формування іншомовної соціокультурної компетентності у процесі фахової підготовки

В умовах світової глобальної інтеграції національні культури поглинаються в єдине комунікативне суспільство, яке передбачає зміну ціннісних орієнтирів особистості, здатної вільно і активно жити та працювати.

Оскільки головна ідея сучасного розвитку суспільства – соціокультурна адаптація людини в світі, то саме через іноземні мови відбувається безпосередній чи опосередкований діалог різних культур, установлення інтенсивних міжнародних контактів та міжкультурної комунікації [4, с.42].

Однією з ознак сучасного освітнього середовища є взаємодія та взаємовплив багатьох освітніх середовищ, використання інноваційних підходів однієї країни в освітньому просторі інших країн. Але водночас основною умовою соціокультурної інтеграції є взаємозбагачення національних культур, традицій, освітньої системи при збереженні їх самобутності та цілісності.

Формування іншомовної соціокультурної компетентності передбачає якісні зміни у ставленні студента до процесу навчання, усвідомленні пріоритетної ролі діалогічного спілкування в полікультурному співтоваристві,

оволодінні іноземною мовою на рівні професійної успішності та життєвої необхідності [11, с. 176].

Питання формування і розвитку особистості, її компетентності розглядаються з позиції теорії діяльності (Б. Ананьєв, О. Леонтьєв, П. Підкасистий, С. Рубінштейн).

Питанням готовності до майбутньої діяльності присвячена значна кількість педагогічних досліджень (М. Дьяченко, В. Загвязинський, Л. Кондрашова, А. Каташинська, А. Линенко, В. Сластьонін). Проблеми культури з точки зору філософії та культурології вивчають В. Біблер, І. Зязюн, Л. Коган, А. Швейцер та інші; у педагогіці та психології – Б. Ананьєв, І. Зимня, Б. Ломов, О. Петровський, В. Сластьонін та інші. Проблеми соціокультурного підходу до вивчення мов розглядаються у роботах М. Боліної, М. Верещагіна, О. Гуріна, В. Костомарова та інших. Незважаючи на чисельні дослідження визначеної проблеми, окремої уваги потребує вивчення особливостей формування іншомовної соціокультурної компетентності майбутніх фахівців.

Постійне розширення культурних і професійних контактів актуалізує потребу суспільства в конкурентоспроможних фахівцях з вільним володінням іноземною мовою. Належна іншомовна підготовка – це не лише обов'язковий елемент професійної підготовки, але й індивідуального саморозвитку особистості [18, с. 70].

Метою освіти стають не тільки знання й уміння, а певні якості особистості, формування ключових компетенцій, які повинні підготувати студентів до подальшої професійної діяльності, тобто сформувати їх компетентність, а також визначення такого змісту і цінностей в освітніх програмах, від яких залежить здатність особистості продуктивно інтегруватися у світовий культурно-економічний простір [25, с. 5].

Для нашого дослідження важливе значення має компетентнісний підхід, основи якого було закладено в працях Б. Ананьєва, Л. Виготського, І. Зимньої, О. Леонтьєва, С. Рубінштейна та інших. Так, компетентнісний підхід дозволяє замінити на основі оновленого змісту систему обов'язкового формування

знань, умінь і навичок набором необхідних компетентностей для певного виду професійної діяльності. Під поняттям “компетентнісний підхід” О. Пометун розуміє спрямованість освітнього процесу на формування і розвиток ключових (базових, основних) та предметних компетентностей особистості [56, с. 126].

Реалізація основних положень компетентнісного підходу сприяє мотивованому, особистісно орієнтованому навчанню, що забезпечує максимальне розкриття потенціалу студента. Компетентнісний підхід можна охарактеризувати як спробу поєднати професійну освіту і потреби ринку праці, оскільки цей підхід пов'язаний із замовленням на освіту з боку роботодавців – тих, кому потрібен компетентний фахівець. Тобто компетентнісний підхід – це підхід, при якому результати освіти визнаються значущими за межами системи освіти [24, с. 15].

У різних наукових джерелах сутність і зміст понять “компетентність” і “компетенція” поки що не з'ясовано. Поняття “компетенція” тлумачиться як «обізнаність людини стосовно певного кола питань, володіння нею знаннями і досвідом, а також коло повноважень, прав певного органу чи посадової особи». Поняття “компетентність” ширше, ніж поняття “компетенція” і включає поряд ще й мотиваційний і регулятивний компоненти [31, с. 448].

Т. Браже звертає увагу на те, що професійна компетентність визначається не лише професійними (базовими) науковими знаннями, але ціннісними орієнтаціями спеціаліста, мотивами його діяльності, розумінням себе у світі і світу навколо себе, стилем взаємовідношень з людьми, з якими він працює, з його загальною культурою, здатністю до розвитку свого творчого потенціалу [26, с. 25]. Нам імпонує визначення, представлене Міжнародним департаментом стандартів для навчання і досягнення та освіти (IBSTPI), де поняття “компетентність” визначається як “спроможність кваліфіковано здійснювати діяльність, виконувати завдання або роботу” [54, с. 12].

При цьому поняття компетентності містить набір знань, умінь, навичок

та особистого ставлення, що дають змогу людині ефективно здійснювати діяльність або виконувати певні функції, що підлягають досягненню певних стандартів у галузі професії або виду діяльності [28, с. 56].

Для полегшення оцінювання компетентностей Міжнародний департамент стандартів для навчання і досягнення та освіти (IBSTPI) пропонує виокремити з даного поняття основний когнітивно-знанняєвий компонент, а результати сформованості мотиваційного, поведінкового, діяльнісного, соціального та інших компонентів професійної компетентності невиправдано, на нашу думку, нехтуються. Професійна діяльність вважається компетентною у випадку, коли повністю реалізований професійний потенціал особистості, а робота виконана із досягненням максимального результату. А компетентність фахівця, на нашу думку, – це гармонійне поєднання в особистості знань, умінь і навичок конкретної професії та такого психологічного стану, що дозволяє досягнути відчутних результатів праці. У сучасній соціокультурній ситуації людина перебуває на межі культур, взаємодія з якими вимагає від нього розуміння і поваги культурної ідентичності інших людей, діалогічності [33, с. 328].

Діалог культур є гарантією подальшого розвитку і прогресу людства. Тому сучасна система освіти повинна орієнтуватися на підготовку людини культури, здатної працювати зі знаннями, різними типами мислення, яка визнає ідеали різних культур [41, с. 172].

Як зазначається у Словнику методичних термінів, “соціокультурна компетентність” передбачає знайомство того, хто навчається, з національно-культурною специфікою мовленнєвої поведінки, уміння користуватися елементами соціокультурного контексту, релевантними для породження та сприйняття мовлення з точки зору носіїв мови (звичаї, правила, норми, соціальні умовності, ритуали, соціальні стереотипи та країнознавчі знання) [68, с. 23].

Слід зазначити, що добре володіння іноземною мовою без знання загальноприйнятих в окремому суспільстві норм і моделей комунікативної

поведінки може призвести до непорозумінь при спілкуванні з носіями іноземної мови. У кожній національно-соціальній або професійній групі існує власна національнокультурна або професійно-культурна модель мовної поведінки та спілкування. Володіння такою моделлю є ключовою ознакою іншомовної соціокультурної компетентності особистості [36, с. 41].

Отже, соціокультурна компетентність є складовою комунікативної компетентності особистості, що додатково дозволяє відчувати психологічний комфорт під час спілкування; прогнозувати розвиток мовленнєвих ситуацій; керувати особливостями процесу спілкування завдяки володінню особливостями комунікативного середовища; вибрати рівень мовного етикету, що доречний у конкретній ситуації залежно від соціального, розумового, культурного, майнового та інших статусів співрозмовника; визначити рівень щирості співрозмовника під час спілкування; використовувати професійний сленг, жаргонізми тощо; враховувати країнознавчі знання та звичаїв, застосовувати у спілкуванні норми стереотипної поведінки носіїв мови [58, с. 44].

Під іншомовною соціокультурною компетентністю ми будемо розуміти інтегральне особистісне утворення, яке характеризується таким рівнем лінгвокраїнознавчих, соціальних та культурологічних знань особистості, що дозволяє здійснювати міжкультурну комунікацію засобами іноземної мови [38, с. 204].

З визначення випливає, що для якісного формування іншомовної соціокультурної компетентності студентів вважається за необхідне в ході навчання формувати та розвивати лінгвокраїнознавчі, соціальні та культурологічні типи знань.

Типи знань, які необхідні для формування іншомовної соціокультурної компетентності:

- 1) Соціальні (знання про притаманні носіям мови загальні соціально значущі та національно орієнтовані моделі поведінки, що необхідні для встановлення надійного комунікативного контакту під час спілкування)

2) Лінгвокраїнознавчі (знання лінгвістичних конструкцій, що вживаються на певній географічній або адміністративній території, а також вміння застосовувати їх під час комунікації з носієм мови)

3) Культурологічні (знання географічного соціокультурного, історико- та етнокультурного середовища та вміння їх використовувати для досягнення взаєморозуміння з носієм мови – представником даного середовища) [66, с.55].

Гуманізація системи сучасної освіти, упровадження аксеологічного підходу у вихованні, що передбачає засвоєння індивідумом культури як системи цінностей та становлення як творчої особистості, передбачає поряд з лінгвістичною, комунікативною, інформаційною та іншими компетентностями формування в навчально-виховному процесі іншомовної соціокультурної компетентності [39, с. 276].

Для досягнення цієї мети необхідно розвивати у студента соціокультурний компонент професійної компетентності відповідними навчальними засобами. Слід глибше вивчати культуру, історію, географію, звичаї, право, релігію, ментальність, спосіб життя носіїв мови. Без таких спеціальних знань студенту неможливо якісно створювати іншомовний текст, що буде зрозумілим та адекватно сприйнятим носієм мови [42, с. 460].

Для формування іншомовної соціокультурної компетентності, поряд із вивченням іноземної мови, у ході навчання необхідно розвивати мотивацію до оволодіння студентами матеріальними та культурно-духовними цінностями іншого народу. Це потребує підбору викладачем відповідного навчального матеріалу, що відтворює лінгвокраїнознавчу, соціальну та культурологічну модель спільноти країни, мова якої вивчається, та здатний зацікавити студента [53, с.22].

Насичення навчального автентичного матеріалу емоційно-естетичними текстами і завданнями сприяє підвищенню мотивації до вивчення мови, реалізації принципу комунікативного спрямування навчання.

Одним із ефективних засобів формування іншомовної соціокультурної компетентності є також читання автентичних текстів лінгвокраїнознавчої тематики, що дозволяє штучно створити атмосферу іншомовного спілкування. Ретельно підібрані та продумані завдання і вправи, які містять лінгвосоціокультурну інформацію, сприяють як формуванню, так і подальшому розвитку інтересу студентів до вивчення іноземної мови та опануванню її соціокультурної складової [40, с. 21].

Для створення сприятливих умов міжкультурної взаємодії необхідно враховувати думку та інтереси кожного студента, активно їх залучати до виконання різних завдань та обговорення навчальних ситуацій, наближених до майбутньої професії.

На нашу думку, саме навчання професійно спрямованої іноземної мови з опорою на її соціокультурний компонент є найкращим способом утримання позитивного ставлення студентів до вивчення іноземної мови та розширення власної іншомовної соціокультурної компетентності. Процес формування іншомовної соціокультурної компетентності повинен бути системним, цілеспрямованим, з відповідним зворотним зв'язком [43, с. 238].

Слушними є, на нашу думку, запропоновані О. Одинцовою основні методи і прийоми формування іншомовної соціокультурної компетентності студентів ВНЗ, а саме [62, с. 41]:

а) порівняльно-зіставний метод (включає в себе дискусії різних видів; на заняттях обговорюються традиції, звичаї країн, які істотно відрізняються від рідних аналогів);

б) метод “критичних інцидентів” (спрямований на виявлення відмінностей у вербальному та невербальному спілкуванні; студентам пропонується опис якогось випадку в процесі спілкування, у результаті якого була невірно укладена угода між представниками різних культур через культурні розбіжності та нерозуміння ситуації одним із партнерів, наприклад, нерозуміння жестів, міміки співрозмовника під час семінару, наради тощо);

в) метод “культурних капсул” (акцентує увагу на конкретних

відмінностях у культурах, наприклад, звуки, які вимовляє людина на позначення здивування, невдачі, радості).

Будь-яка мова передає соціокультурну інформацію, тому викладач іноземної мови в ході навчання повинен приділяти увагу важливості соціокультурних знань (лінгвокраїнознавчих, соціальних, культурологічних), які набуваються при вивченні іноземної мови. І такі знання існують на всіх лінгвістичних рівнях: фонетичному, лексико-граматичному і стилістичному [45, с. 272].

Володіння лише певним набором знань, умінь і навичок сьогодні є недостатнім для майбутнього фахівця для конкуренції на ринку праці. Потрібно внести зміни до мети, змісту та методів викладання іноземної мови у ВНЗ та пов'язати їх з іншомовним соціокультурним спрямуванням навчання, у процесі якого б відбувалося постійне співставлення етноспецифічних понять та явищ, норм і традицій іншомовної та рідної культур [52, с. 8].

Для ефективного формування іншомовної соціокультурної компетентності необхідно в подальшому обґрунтувати сукупність педагогічних умов, які необхідно впровадити у процес підготовки майбутніх фахівців [46, с. 171].

1.3. Роль невербального спілкування у комунікації

Відсутність розуміння серед людей, які мають різні культури має місце не лише через незнання мовленнєвих особливостей але й з причини необізнаності з невербальними засобами спілкування. Вміння користуватися арсеналом невербальної комунікації сприяє формуванню культури спілкування [50, с. 28].

Для нас, як для викладачів іноземних мов, дуже важливо бути обізнаними у сфері невербальної взаємодії між людьми. Тому слід поповнювати свої знання та приділяти достатньо уваги цій проблемі. Адже важливо не тільки просто перекласти правильно текст з однієї мови на іншу,

але й враховувати такі нюанси при перекладі, як почуття і емоції людей, поставу, поведінку та зоровий контакт, міміку та жести. Тільки у цьому випадку є можливість повною мірою передати слова та відчуття.

Володіння культурою спілкування – передумова успіху в будь-якій сфері нашого життя: навчанні, науці, роботі, політиці, бізнесі, міжнародних відносинах. Усім відомо, що вдале спілкування – це половина успіху у будь-якій справі та запорука будь-яких відносин, не залежно від сфери: особистісної чи професійної. Насправді наукові дослідження показують, що ми переважно спілкуємося невербально. Доведено, що за рахунок невербальних засобів відбувається від 40 до 80 % комунікації. Один з найвідоміших фахівців з цих питань австралієць А. Піз стверджує, що за допомогою слів передається всього 7% інформації, за допомогою звуків - 38%, а за допомогою невербального спілкування – 55% [67, с. 144] Деякі дослідники стверджують, що частина невербальних сигналів у міжособистісному спілкуванні становить 60% – 80% [48, с. 15]

Процес спілкування відбувається за допомогою знакових систем, за критерієм яких можна вирізнити невербальне та вербальне спілкування. В той самий час, як своє мовлення ми можемо певним чином контролювати, то, проаналізувавши такі показники, як жести, інтонацію, міміку, ми маємо можливість оцінити правдивість, щирість та правильність отриманої мовної інформації, оскільки невербальне спілкування відбувається, як правило, неусвідомлено, мимовільно. Насправді невербальна комунікація, або, як ще її називають, мова тіла – це жива форма спілкування [55, с. 27].

Невербальні засоби стають невід’ємною частиною життя кожної людини ще з народження, навіть раніше, ніж вона починає розмовляти та формулювати власні думки. Наша мова постійно супроводжується жестами, тому очевидно, що невербальна та вербальна комунікації взаємодіють між собою значною мірою. Немовні засоби комунікації виконують кілька вагомих функцій, серед яких доповнення, копіювання або підсилення вербальних повідомлень, заперечення тих чи інших слів та регулювання та врівноваження

розмови. Також невербальне спілкування характеризується тим, що воно значно полегшує та спрощує процес сприймання інформації, вираженої за допомогою слів [49, с. 197].

Оскільки немовні засоби спілкування створюються і сприймаються різними сенсорними системами: зором, слухом, тактильними відчуттями, смаком, нюхом, то існують різні класифікації невербальних засобів комунікації. [57, с. 77] За класифікацією Ф.С. Бацевича, наприклад, невербальні засоби спілкування представлені акустичними, оптичними, тактильно-кінестезичними, ольфакторними, темпоральними.

У табл. 1 подано найбільш повну, на нашу думку, класифікацію невербальних засобів. [60, с. 31]

Табл. 1. Невербальні засоби спілкування

Класифікація невербальних засобів спілкування				
Акустична				
Екстралінгвістика			Просодика	
– паузи – кашель – зітхання – сміх – плач			– темп мовлення – тон – тембр – висота гучності – манера мовлення – спосіб артикуляції	

Оптична			
Кінесика	Проксеміка	Графеміка	Зовнішній вигляд
– значущі рухи: – міміка – постанти тіла – жести – хода – контакт очима	– відстань між мовцями – дистанція – вплив території – вплив орієнтацій – просторове розміщення співбесідників	– почерк – специфіка підрядкових і надрядкових знаків – специфіка розміщення розділових знаків – символіка скорочення	– фізіогноміка – тип і виміри тіла – одяг та його стиль – прикраси – зачіска – косметика – предмети особистого вжитку

Тактильно-кінестична	Ольфакторна	Темпоральна
Такесика	Запахи	Хронеміка
– потискання рук – поцілунки – дотики – поглажування – поплескування	– запах тіла – запах косметики	– час очікування початку спілкування – час, проведений разом у спілкуванні – час, протягом якого триває повідомлення мовця – час хезитації

У сучасному світі, коли ми вступаємо у контакт вперше з незнайомою людиною, основним показником для першого враження та для створення

певного образу служить саме невербальна поведінка. Насамперед ми звертаємо увагу на манери, інтонацію, зовнішність та жестикуляцію один одного, деколи навіть більше уваги приділяється немовним сигналам, ніж темі, яка обговорюється. Таким чином, невербальна комунікація виступає одним із перших шляхів пізнання людини [61, с. 44].

На сучасному етапі вже чітко усвідомлюється, що єдиний, часто навіть необачний, жест може призвести до появи не тільки незначного непорозуміння, а й до ворожості між співрозмовниками, та навіть до складних, серйозних конфліктів. Зважаючи на відмінності вербальних і невербальних сигналів у носіїв абсолютно різних культур, при їх взаємодії можуть виникати так звані ненавмисні збої у процесі спілкування. Подібні непорозуміння пов'язані з тим, що комуніканти кожен по-своєму розуміють і мовні і немовні повідомлення, які надсилають один одному.

Коли йде мова про невербальні засоби спілкування, то у першу чергу слід назвати кінесику, або оптико-кінетичну систему. Вона включає в себе жести, міміку та пантоміміку, а ще рухи тіла і погляди. Судячи з перерахованих засобів, ми можемо чітко визначити емоційні переживання людини та її стан у певну мить розмови. Саме жести, міміка та пантоміміка дають можливість людині, яка говорить, привернути увагу співрозмовника, зробити акцент на чомусь, виділити щось особливе або ж виразити своє відношення до інформації, яку вона надає [41, с. 172].

Аналіз засобів невербальної комунікації дає змогу виявити такий аспект комунікаційного процесу, як наміри його учасників. Вони справляють суттєвий вплив на характер міжособистісних стосунків.

Хоча провідну роль у міжособистісній комунікації відіграють вербальні компоненти, оскільки вони є основними носіями значень повідомлень, невербальні повідомлення можуть мати колосальний ефект, у першу чергу жести Бацевич стверджує, що «жести — це рухи тіла, які передають внутрішній стан людини і несуть інформацію про її думки, переживання, а також про її ставлення до того, що відбувається з нею та навколо неї, ставлення

до розмови загалом та особисто до співбесідника» [63, с. 156].

Д. Левіс виділяє чотири типи жестів залежно від їх призначення:

- жести-символи (наприклад, жест, знак «V». Цей жест може демонструватися двома варіантами: долонею назовні або ж всередину і у нас вони означають "перемога" чи "мир". Цей жест є досить популярним у цілім світі. Але, наприклад, у Великобританії, Австралії та Південній Африці такий жест, показаний тильною стороною долоні, є дуже образливим та рівнозначним за силою піднятому середньому пальцю).
- жести-ілюстратори (коли слова поєднуються з рухом руки у якомусь напрямку і діапазоні);
- жести-регулятори (наприклад, помах долонею на прощання або традиційний потиск руки);
- жести-адаптори, які передають почуття та емоції (в українській культурі – це «почухати потилицю», або ж «ляснути себе долонею по лобі») [12, с. 173].

Існує ще одна, більш загальна класифікація жестів. :

- комунікативні жести – повністю замінюють слова та виражають бажане у повній мірі без допомоги мовлення. Сюди належать жести привітання та прощання; погрози, привертання уваги, запрошення, заборони; стверджувальні, питальні, заперечувальні, подячні; брутальні й дратівні;
- підкреслюючі жести - супроводжують мовлення людини й посилюють мовний контекст, допомагають розставляти акценти та робити наголоси на важливих речах;
- модальні жести - виразні рухи, що означають оцінку, ставлення до ситуації. До цієї групи відносять жести невпевненості, страждання, роздумів, зосередженості, розпачу, відрази, здивування, незадоволення тощо [64, с. 344].

При аналізі невербальної поведінки партнера варто приділити увагу експресивним реакціям, таким як міміці та пантоміміці, адже саме вони

виконують інформативну функцію. Вони показують наскільки сильно людина хвилюється та яку гамму почуттів переживає в певний момент.

«Міміка – експресивно-виразні рухи м'язів різних частин обличчя людини, особливо очей та рота. Міміка передає психологічний стан співрозмовника у певний момент часу. Її характерними ознаками є універсальність та специфічність для вираження різноманітних емоцій, та розглядати її потрібно з різних сторін» [25, с. 6]. З одного боку, міміка відображає такі індивідуальні для кожної людини емоції, як жах, радість, біль та зумовлена природженими факторами, які зрозумілі людям навіть близько не схожих культур. З іншого боку міміка значною мірою залежить від особливостей культури, носієм якої є комунікант, а також від конкретних норм та еталонів даної культури. Адже, наприклад, на нашій міміці відображаються національні та культурні стандарти.

«Пантоміміка — це система виразних рухів людини, за допомогою яких вона демонструє іншим людям свій внутрішній психофізіологічний стан, або показує своє особисте ставлення до того, що відбувається з нею та навколо неї». Візьмемо до прикладу погляд на годинник. Для більшості країн Європи цей жест означає - "я поспішаю". На Близькому Сході, погляд на годинник у середині розмови є неповажним та доволі грубим жестом [24, с. 19].

Якщо занурюватися у традиції спілкування у Сполучених Штатах, то одразу потрібно зазначити, що американці самі розмовляють досить швидко і не люблять тих, хто говорить повільно, тим більше з довгими паузами. Вони можуть з легкістю втрутитися у вашу мову, щоб вирішити питання якомога скоріше. У разі запрошення до когось додому слід обов'язково принести з собою пляшку алкоголю, квіти та сувенір. Високий соціальний стан людини в Америці вимагає мінімальної жестикуляції. Порівняно з Великою Британією, де можна легко не розмовляти з людиною, перебуваючи в одній кімнаті, в США цим ви продемонструєте абсолютно негативне ставлення до людини.

Яскравий приклад розбіжностей у невербальному спілкуванні – реакція американців на «кам'яний вираз обличчя» у співрозмовників. Самі ж вони, здається, посміхаються завжди і всюди, і дуже дивуються, коли не спостерігають усмішки на обличчі у іноземців. Наприклад, німці, росіяни та українці не часто можуть обдарувати співрозмовника своєю посмішкою.

Дуже важливим для жителів США є зоровий контакт при спілкуванні. Вони завжди дивляться прямо в обличчя, хоча афроамериканці, згідно з деякими дослідженнями, роблять це рідше.

Американці дуже доброзичливі та товариські люди. Вони голосно та щиро розмовляють, активно жестикулюють. Завдяки цьому досить легко заводять знайомства. Вітаються завжди невимушено: можна просто потиснути руку або поплескати по плечу.

Коли зустрічаються два американці, то у них можна помітити такий нюанс привітання, як підняті брови. Цей рух є ніби сигналізує та натякає знайомим, що вони повинні наблизитися один до одного, а не просто глянути один на одного і пройти повз.

Жителі США не звикли працювати у маленьких приміщеннях, для них важливо багато простору, а також американці працюють тільки при відкритих дверях, навіть якщо приміщень декілька, оскільки вони вважають, що «американець на службі зобов'язаний бути в розпорядженні оточуючих». У Сполучених Штатах відкритий кабінет означає, що його власник на місці і, що найголовніше, йому нічого приховувати [42, с. 460].

Щодо жестів, то в Америці та Англії піднятий догори великий палець має не одне значення, і далеко не всі вони позитивні. Звичайне та загальновідоме значення цього жесту – спроба «спіймати» попутну машину. Ще одне значення – «все гаразд», а коли великий палець різко викидається вгору, то це означає нецензурну лайку та призводить до агресивної реакції співрозмовника.

Однією з незвичайних особливостей англійського етикету є потреба у

наявності рекомендаційного листа для кращого спілкування й налагодження контактів. Незвично для України, але дуже необхідно для Великої Британії відвідувати неформальні ділові зустрічі, ланчі, обіди, симпозіуми, спортивні змагання. Якщо вас було запрошено на захід такого типу і ви присутні на ньому, то у відповідь вам також потрібно організувати подібний захід. Дуже важливо визначити тривалість такого заходу, попередньо поцікавившись, скільки часу може приділити партнер. Така поведінка показує, що британці надзвичайно цінують час. Жителі Англії дуже поважають манери і пунктуальність, тому потрібно обов'язково попереджувати про запізнення, навіть коли ви запізнюється тільки на 5 хвилин. Якщо запізнитесь без попередження хоч на 1 хвилину, відразу ж продемонструєте свою невихованість і неповагу до оточуючих. Та в той же час прихід раніше зазначеного часу теж не вітається. Це також вважається поганою манерою. Англіїці дуже прискіпливі до етикету та з давніх-давен дотримуються усіх прийнятих морально-етичних норм [42, с. 460].

У Великій Британії манери поведінки за столом грають чи не найважливішу роль порівняно з іншими країнами Європи. Англіїці повинні дотримуються основних правил ритуалу прийому їжі. Суворо заборонено класти руки на стіл, їх слід тримати на колінах. Прибори ні за яких умов не перекладаються з руки в руку. До прикладу, оскільки овочі подаються одночасно з м'ясними стравами, діяти слід таким чином: накладаєте маленький шматочок м'яса, за допомогою ножа набираєте на цей шматочок овочів; при цьому важливо витримувати рівновагу: овочі повинні підтримуватися шматочком м'яса на опуклій стороні зубців виделки. Вам слід обов'язково цього навчитися, тому що у разі, якщо ви будете наколювати усі інгредієнти окремо, ви продемонструєте свою неввічливість.

Надзвичайно складна ситуація у британців з візитами. Якщо для початку ви отримаєте поштою запрошення на зустріч, ви зобов'язані на нього відповісти також поштовою листівкою. Не слід залишатись у гостях надовго, зазвичай, процедура така: ви приходите, сидите недовго, приблизно

півгодини, подякуєте, попросаєтесь і підете додому. Та на цьому ваші обов'язки як гостя ще не закінчені. Після прибуття додому слід у письмовому вигляді подякувати господарям за гостинний прийом.

Рукоштовання у англійців доречне тільки при першому знайомстві, при наступних зустрічах – лише усне вітання. При вітанні на значній відстані, без можливості вербального привітання активізуються невербальні форми комунікації: посмішка, підняття брів (eye-brow flash), нахил голови, жест рукою. При контактному спілкуванні комуніканти частіше за все сидять або стоять обличчям до обличчя сидячи або стоячи.

Із екстралінгвістичних засобів спілкування найважливішою є інтонація, вона відіграє значну роль у британців. Саме правильна інтонація відрізняє «свого» від комуніканта з іншої культури. Найпоширеніша інтонаційна модель – зниження-підйом (fall-rise). Вона часто супроводжується подібним жестом голови: вниз-вверх. Посмішка – не прояв емоційності, а ввічлива форма спілкування; вона може означати різні емоції: вітання, вдячність, вибачення. В цілому, набір екстралінгвістичних засобів не такий широкий, але їх використання постійне і стабільне. Обидві сторони, і адресант, і адресат, беруть активну участь у спілкуванні.

В англійській невербальній традиції значна увага приділяється таким компонентам ілюстративних жестів руки, як положення і орієнтація долонь. Наприклад, положення рук «долоні догори», або «palms up», в англійській культурі показує невпевненість мовця. Воно супроводжує слова «Я думаю» або « Мені здається», «На мою думку» і доповнює мову приблизно таким чином: «я в сказаному невпевнений і знімаю з себе за нього відповідальність, а тому не слід зі мною на цю тему довго говорити».

Положення рук з відкритими долонями донизу, «palms down», показує, що слова, які цей жест супроводжує, не піддаються сумніву. Жест «palms down» («долоні донизу») виступає разом із такими англійськими словами та сполученнями, як clearly «очевидно, явно, ясно», absolutely «безумовно, абсолютно», without doubt «поза всяким сумнівом». Таке положення долонь

підкреслює незмінність того, що повідомляється, а також сигналізує про впевненість і напористість того, хто жестикулює. Використовуючи цей жест, люди ніби підсилюють значущість висловлюваних ними думок та ідей. Він допомагає наголосити на безсумнівності їхніх висловлювань. Дуже часто такого роду жест використовується для переконання співрозмовників у правоті обстоюваної точки зору в суперечках або диспутах, показуючи небажання далі дискутувати на конкретну тему та ставити під питання думку мовця. Разом з цим жест «долоня вниз» може мати й інші значення. До прикладу, вболівальники ударами долонею вниз виражають сильну радість, тріумф з приводу перемоги улюбленої команди або спортсмена. Така ж форма може використовуватися лекторами, викладачами та іншими особами, які виступають перед великою аудиторією. Цим жестом вони одночасно підкреслюють важливість висловлюваної ними думки, та заспокоюють присутніх в аудиторії людей, показуючи, що вимагають тиші [4 2, с. 58].

З подарунками потрібно бути дуже обережними, тому що вони можуть розцінюватися як хабарі. А таке вираження неповаги для англієця неприпустиме. Ні в якому разі не можна напрошуватися на подарунки, все має бути від щирого серця. Даруючи подарунки, бажано наголошувати на їх функціональності. Це можуть бути: запальнички, календарі, записники, фірмові авторучки, на свято – алкогольні напої. Слід пам'ятати про вітання партнерів зі святами, підвищенням посади, днем народження – за будь-якого приводу.

У разі, коли вас запросили додому, потрібно принести з собою квіти, шоколад, вино. Важливо знати, що білі лілеї не приносять у гості, їх купують лише на похорон. Червоні троянди теж не прийнято дарувати, оскільки, вважають, що їх дарують тільки закохані.

При особливому обряді чаювання слід дотримуватися усіх найменших правил. Перш ніж пити чай, треба покласти в чашку ситечко, щоб відділити чайні, потім покласти ситечко в окрему мисочку, туди ж і викидати чайні.

Якщо чай занадто міцний, його розбавляють гарячою водою [65, с. 14].

Жестикуляція у носіїв англійської культури досить обмежена. Під час прощання, вони хитають долонею з боку і бік, а не взад-вперед, як це звикли робити ми. Якщо британець піднімає брови, то це означає, що до співрозмовника або до його слів ставляться досить скептично. Загальновідомий знак у всьому світі – долоня з піднятими пальцями у вигляді букви «V», повернута до співрозмовника – означає перемогу, але якщо ж при цьому жесті рука повернута долонею до мовця, то жест набуває образливого значення, досить грубий та неприйнятний у англійському суспільстві – «замовкни».

В публічному місці англієць не привертає до себе уваги, не розмахує руками, не розмовляє голосно, цінується уміння мовчати в компанії і тим більше вважається поганою манерою сваритися на очах у чужих людей. При замовленні таксі сідати необхідно на переднє сидіння. Англіїці завжди чекають своєї черги, ніколи не розпитують про особисте, особливо цінують особистий простір. Зазвичай, чайові у ресторанах залишають тільки за бажанням, це не є чимось загальноприйнятим. Британці не цілують жінкам руки та не роблять компліментів. На офіційні заходи одягають виключно офіційний одяг, завжди дотримуються дрес-коду. Кожен коледж, клуб, армійський полк чи навчальний заклад має свою краватку. На обід необхідно приходити в смокінгу, на офіційний вечір слід одягти фрак і рукавички, які знімають, входячи до зали. Жінки не носять яскравий макіяж, одягаються здебільшого у комбінації чорного з білим або рожевим. Волосся – акуратна гарна зачіска або зачесане назад [69, с. 30].

Слід приділити належну увагу проксеміці, або системі організації простору і часу спілкування. У процесі будь-якого спілкування ми неусвідомлено встановлюємо певну дистанцію між собою та співрозмовником – це міжособистісний простір, який є, мабуть, одним з найяскравіших показників та найважливіших параметрів невербальної комунікації. Перебуваючи у тісних або близьких стосунках з людиною, відстань між

особами буде значно менша, ніж, якщо, наприклад, при діловій зустрічі двох колег. Даний простір також залежить від таких факторів, як соціальний статус, національні еталони поведінки, прийняті суспільством норми поведінки, вік та психологічні особливості людини. Співрозмовники не повинні стояти надто близько або надто далеко один від одного. І в першому, і в другому випадках це негативно відобразиться на результаті спілкування. Найменшу відстань між собою будуть тримати близькі знайомі, друзі або ж родичі. У цьому випадку збільшення дистанції може призвести до виникнення негативних емоцій та неприємних відчуттів. Якщо співбесідники зацікавлені один в одному, то вони на підсвідомому рівні зменшують міжособистісний простір, а от психічно тривожні особи завжди намагаються триматися якнайдалі. Дослідження показали, що жінки в більшості випадків перебувають ближче до співрозмовника, аніж чоловіки.

Середньоєвропейські межі дистанції встановлюються таким чином [70, с. 42]:

- між співрозмовниками-друзями становлять 0,5-1,2м (міжособистісний простір),
- для неформальних соціальних та ділових стосунків - 1,2 - 3,7м (соціальний простір);
- для формальних стосунків або ж повного утримання від спілкування простір, більший ніж 3,7м.

Існує ще одна класифікація просторових зон, характерна для більшості країн світу. Дослідниками було виділено чотири просторових зони, яких людина свідомо чи несвідомо дотримується при спілкуванні [32, с. 66].

– Перша зона – інтимна (від 15 до 46 см). Вона оберігається кожною людиною найбільше. У ній можуть перебувати, крім самої людини лише найбільш близькі та найважливіші їй особи, тобто ті, з ким дуже потужний емоційний контакт. Ця зона найбільше підходить для закоханих, або ж найближчих друзів та сім'ї.

– Друга зона – особиста (від 46 до 120 см). Це відстань, якої люди дотримуються зазвичай на раутах, дружніх вечірках, під час товариських зустрічей з добре знайомими особами.

– Третя зона – соціальна (від 120 до 360 см). Така відстань зберігається між людьми, які пов'язані суто діловими стосунками, або ж однокласниками, чи одногрупниками, в міжособистісному спілкуванні з малознайомими людьми.

– Четверта зона — громадська (понад 360 см). Це та відстань, на якій бажано знаходитися лектору та оратору, на якій ми бажаємо знаходитися з незнайомими людьми на вулиці, на зупинці, в супермаркеті чи у музеї.

До проксемики відноситься не тільки дистанція між співрозмовниками, а також й орієнтація осіб у просторі. Відповідно до європейських правил етикету в кафе чи ресторані більш зручним для відвідувачів є те місце, де за спиною знаходиться стіна. Це створює невелику атмосферу приватності, найбільший стан захищеності і вищий рівень комфорту. Навіть психологічні дослідження показали, що у людини підвищується серцебиття, якщо вона сидить спиною до відкритого простору, таким чином вона починає відчувати деяку тривожність та незручність.

Дистанція між співрозмовниками має значний вплив на візуальний контакт (контакт очима). Багато висновків про людину та її наміри можна зробити спостерігаючи за обличчям. Тому його називають найінформативнішим елементом зовнішнього вигляду людини. Надзвичайно важливе місце у немовному спілкуванні відводиться візуальному контакту, оскільки зосередженість та фіксація погляду на співрозмовнику виражає зацікавленість у розмові. Та не варто прискіпливо дивитися на опонента дуже тривалий час, тому що це може викликати відчуття збентеженості і бути сприйняте як ознака ворожості. Набагато легше підтримувати взаємний контакт очима, коли мова йде про щось приємне, та, навпаки, складніше, коли річ йде про суперечку або дискусію. Ми можемо зробити висновки, в яких

відносинах перебувають співрозмовники спостерігаючи за тим, як вони дивляться один на одного. У спілкуванні партнер може з легкістю відчувати ставлення співрозмовника до нього завдяки підтримці візуального контакту, або ж він може навіть зробити натяк або попросити про допомогу. Зазвичай, закінчуючи говорити, ми дивимося на співбесідника, очікуючи на вираження його думки.

«Такесика - це потиск руки, поплескування по плечах, поцілунок, посмішка. У діловому світі рукостискання використовують не тільки при вітанні, але й при укладанні угоди як знак довіри і поваги до партнера». Нетривале, мляве рукостискання свідчить про байдужність. Більш тривале з посмішкою, відкритим поглядом, демонструє дружелюбність. Вона завжди є добрим знаком, за умови, що вона щира, та виказує виключно позитивне та доброзичливе ставлення до іншої людини. Саме посмішка, на думку дослідників, заслуговує на найбільшу увагу серед усіх експресивних засобів. Існує майже 60 описів посмішки (весела, грайлива, сумна, чудова, крива, журлива, переможна тощо) [34, с. 27].

Суперечить правилам етикету рукостискання, що виражає перевагу або передчасний перехід до неформальних відносин. Це – таке рукостискання, коли подана рука накриває зверху руку партнера. При неформальному рукостисканні, наприклад, права рука приймає запропоноване положення, а ліву кладуть зверху на руку співрозмовника.

Варто пам'ятати й інші правила етикету пов'язані з рукостисканням:

- ◆ начальник, вітаючись, не зобов'язаний подавати руку своїм підлеглим, він може просто кивнути головою;

- ◆ не можна подавати руку відвідувачу через стіл. Не слід потискати руку надто довго, це має бути швидко і енергійно. Прийнято вважати, що потиск руки – лише чоловічий засіб вітання. Але у сучасному діловому світі жінки теж вітаються таким чином.

Сльози, навпаки, виказують скорботу, біль, жаль, але форма вияву цих реакцій залежить від національних, соціокультурних особливостей. Позитивні емоції досить рівномірно відбиваються на обох боках обличчя, негативні емоції – чіткіше на лівому боці. Найбільш експресивними є губи людини, її брови, рухи м'язів у нижній частині обличчя.

Окрему систему – просодіку та екстралінгвістику – становлять невербальні засоби, що стосуються голосу та його вокалізацій, - інтонація, гучність, темп, тембр, тональність, а також вкраплення у голос – сміх, плач, покашлювання, дикція тощо [34, с. 27].

«Хронеміка - це використання часу в невербальному комунікаційному процесі. Для спілкування час є таким самим важливим фактором, як слова, жести, пози і дистанції». Важливо вміти розраховувати раціонально свій час, та не витратити дарма час інших людей. «Хронеміка також вивчає ритм, рух і розрахунок часу в культурі». Так, наприклад, у великих містах ми повинні йти по вулицях швидше, ніж у маленьких селах, оскільки ритм життя у містах значно швидший, ніж у селах [34, с. 31].

При першому погляді на людину, ми одразу ж оцінюємо її зовнішній вигляд, що включає в себе

- фізіогноміка (експресія обличчя й фігури, зумовлена будовою тіла);
- прикраси та зачіска, косметика та предмети особистого вжитку тощо.

Запахи мають досить велике значення у міжособистісному спілкуванні, оскільки впливають на загальне враження про людину. «Будь-яке почуття починається з нюху» [Ж.-Ж. Руссо] Неприємний запах може відштовхувати сильніше, ніж слово. Тому саме запахи є досить важливим невербальним елементом спілкування.

На особливу увагу також заслуговує і мовчання. Воно може бути комунікативно значущим і комунікативно незначущим. Мовчання як значущий компонент невербальної інтеракції співіснує з мовою і є психологічно валідним, семантично навантаженим та значущим для людського спілкування [34, с. 33].

1.4 Соціокультурна компетентність як один з аспектів при оволодінні іноземною мовою

Сучасний етап розвитку світової спільноти характеризується серйозними соціокультурними змінами. Основними серед них є розширення зв'язків між державами, посилення процесів глобалізації, інтернаціоналізації, міжкультурного діалогу. Зростає роль іноземної мови в сучасному світі як засобу міжнародної комунікації, необхідність пошуку нових областей і форм культурного співробітництва, збільшеної потреби суспільства у фахівцях, здатних успішно здійснювати міжкультурну комунікацію іноземною мовою.

Міжкультурна комунікація розглядається як процес взаємодії комунікативних партнерів, які є представниками країн, що входять до різних геополітичних спільнот, і які належать до різних етнічних і національних культур і соціальних субкультур. Процес міжкультурної комунікації, являє собою складне і багатоаспектне явище і передбачає сформованість міжкультурної комунікативної компетенції [41, с. 172].

Формування міжкультурної компетенції значною мірою залежить від формування і розвитку у комунікантів не тільки стійких мовних навичок і мовленнєвих умінь, а й наявності достатніх соціокультурних фонових знань, навичок і вмінь використання даних знань у мові, а також адекватного уявлення про культуру тих людей, де дана мова функціонує. У зв'язку з цим в курсі вивчення іноземних мов пропонується особливу увагу приділяти формуванню соціокультурної компетенції, яка передбачає формування комплексу знань про цінності, вірування, поведінкові зразки, звичаї, традиції,

мову, досягнення культури, властиві певному суспільству і характеризують його.

Соціокультурна компетенція передбачає готовність і вміння жити і взаємодіяти в сучасному багатокультурному світі. Кажучи про соціокультурну компетенцію, ми, перш за все, маємо на увазі знання про культуру країни досліджуваної мови. У ВНЗ соціокультурна компетенція може включати в себе, в тому числі, знання і вміння соціокультурного контексту спілкування (знання культурних особливостей носіїв мови, їх звичок, традицій, соціальних умовностей і ритуалів; знання норм поведінки і етикету, включаючи способи вербального і невербального контакту; знання соціальної системи країн, мова яких вивчається; знання соціокультурного портрета країни: основних етапів розвитку історії країни досліджуваної мови, найбільш важливих віх в її історії, знання культурної спадщини і т.д.). По суті справи при вивченні іноземних мов відбувається формування полікультурної мовної особистості [34, с. 123].

Проблема формування вищеназваної компетенції відповідає завданням поновлення процесу викладання іноземних мов, який повинен бути спрямований на підготовку фахівців, здатних адекватно здійснювати свою іншомовну професійну діяльність. В процесі вивчення іноземної мови відбувається процес адаптації до іншомовної культури. Засвоєння нової культури в науковій літературі позначають терміном «акультурація».

Акультурація представляє одночасно процес і результат взаємовпливу різних культур, при якому всі або частину представників однієї культури (культури-реципієнта) переймають норми, цінності і традиції іншої (культури-донора). Фактично, поняття акультурації синонімічно поняттю міжкультурної комунікації, його зміст відображає різні форми комунікації культур, по відношенню до яких сама акультурація виступає як мета-форма [56, с. 39].

Питання акультурації має безпосереднє відношення до методики викладання іноземних мов у зв'язку з єдиною і максимальною метою - формуванням особистості на рубежі культур, а це означає, що викладачі повинні знайомити студентів з закономірностями і результатами процесу

засвоєння ними нової культури.

Акультурація як стратегія навчання іноземної мови допомагає краще усвідомлювати практичну і життєву перспективу оволодіння мовою. Вона сприяє формуванню соціокультурної компетенції, тобто оволодінню системою уявлень про основні національні традиції, звичаї і реалії країни досліджуваної мови, системою навичок і умінь здійснювати своє мовну поведінку відповідно до цих знань [68, с. 132].

Необхідність інтеграції культурної складової, її навчання та викладання в курсі англійської мови в середовищі університетів не є новинкою на сьогодні. Це вже давно підкреслюється і обговорюється в численних дослідженнях.

Однак часто не враховуються висновки, зроблені в цих дослідженнях, ігнорується відповідна інформація та сучасні досягнення про культуру мови, що вивчається, яка допоможе студентам досягти культурного рівня розуміння, який буде супроводжувати їх у процесі вивчення мови [52, с. 17].

Загальновідомо, що міжкультурна компетентність включає в себе усвідомлення відносності всіх культур - у тому числі і власної, а також визнання того, що культура є соціальним компонентом. Досягнення міжкультурної компетенції вимагає когнітивного та афективного навчання, оскільки воно пов'язане з елементами особистісної та соціальної практики.

Існує також аспект, пов'язаний з роботою міжкультурної компетентності: здатність до функціонування в новому мовному / культурному середовищі, що високо цінується міжнародними роботодавцями, багато з яких не будуть вважати випускників без досвіду життя і роботи за межами рідної землі справжніми фахівцями [18, с. 23].

У зв'язку з тим, що університет постійно розвиває мобільність студентів, існують програми академічних обмінів, дводипломні програми тощо. Програми іноземних мов зосереджені не тільки на мовних навичках і здібностях, а й на соціокультурному усвідомленні. Крім того, університет постійно підвищує професійний розвиток викладачів, розвиває міжнародні

відносини між різними організаціями і компаніями світу, розширює освітні послуги, сприяє обміну студентами та викладачами.

Студенти, які беруть участь у програмах академічних обмінів, ведуть записи досвіду в період перебування за кордоном. Безсумнівно, ці щоденники сприяють розвитку міжкультурної обізнаності. Студентський щоденник може бути різним за своїм форматом відповідно до ступеня “відкритості”. Іноді це тісно пов'язане з вивченням мови і може здатися “мовним портфелем”. Крім цього він може бути дуже особистим і непослідовним. Розвиток міжкультурної свідомості краще підкріплюється різноманітними есе та письмовими роздумами, заснованими на щоденниках, які безумовно сприяють усній комунікації. Цей приклад діяльності студентів демонструє творчі шляхи для включення вчителів культури на своїх заняттях [35, с. 8].

Коли програма обміну закінчується, студенти повертаються зі своїми презентаціями, лекціями та практичними записами, усними доповідями, які містять автентичні елементи іншого освітнього середовища. Повертаючись, вони діляться своїми дослідженнями з іншими студентами, що допомагає їм познайомитися з певними деталями навчання за кордоном. Більше того, навчання за кордоном дає чудову можливість зустріти нових друзів, які можуть стати майбутніми колегами, модернізувати компетентність у спілкуванні, сприяє інтересам до вивчення іноземної мови.

Кінцевим результатом методики як науки передбачається сформованість особистості, яка є активним суб'єктом міжкультурної комунікації, готовою компетентно продемонструвати високий рівень взаєморозуміння та взаємодії в умовах міжнародних контактів, що відповідатиме вимогам та реаліям часу.

Високим рівнем володіння міжкультурною компетенцією буде не лише правильність мови з точки зору відповідності існуючим нормам, але й використання мовцем засобів тієї іноземної мови, яку він вивчає, та можливістю адекватно передати оточуючу дійсність і вмінням «перевтілитись», незважаючи на те, що він є представником іншого мовного середовища. Тому важливим компонентом при вивченні культури іншої країни

буде залучення до програми оволодіння «фоновими» знаннями, якими володіють носії мови [51, с. 256].

Підходам до навчання, які запроваджувались раніше, була характерна одностороння системність. Та на сьогоднішній день такий підхід є неефективним. Зміни, які відбуваються у навчанні іноземної мови, потребують розробки нового, більш ефективного навчання. В цьому і допоможе використання лінгвокультурних та соціокультурних аспектів, що сприятимуть формуванню вторинної мовної особистості, яка буде готова до спілкування в процесі комунікації.

Тож, партнери у міжкультурній комунікації мають знати не лише іноземну мову, а й володіти знаннями про культурні надбання інших народів. До них можна віднести наступні:

- 1) сукупність видатних творів інтелектуального, художнього та релігійного характеру;
- 2) принципи спільного існування людей: стереотипи, звичаї.

Саме значення принципів спільного існування людей допомагає у досягненні розуміння один одного. Крім цього, необхідно знати і компоненти культури.

Таким чином, відбувається формування нового погляду на природу іноземної мови, що допомагає зрозуміти, що для реалізації цілі навчання потрібно вивчати іноземну мову не як просту систему і структуру, і навіть не як засіб комунікації, а пізнати лінгвокультурну систему з її специфікою та зв'язком з географією, історією, побутом. Необхідне глибоке пізнання всього іншомовного світу, а не окремих його аспектів, тому що реальне використання слів у мовленні значною мірою базується на знаннях соціального та культурного життя.

Розглянувши всі існуючі підходи щодо найбільш раціональної взаємодії у вивченні мови та культури, саме соціокультурний підхід на когнітивній основі може його забезпечити. Його перевага в тому, що матеріал для навчання підбирається не за принципом різного в рідній та іноземній мові, а з

акцентом на схожості [34, с. 87].

Для того, щоб процес спілкування з носіями мови відбувся, студентам потрібно навчитися створювати свої висловлення, спираючись на окремі соціокультурні особливості співрозмовника. Вивчення іноземної мови передбачає залучення різної тематики для діалогів з іноземцями, з врахуванням інформації культурного, політичного або освітнього характеру.

У формуванні соціокультурної компетенції можуть допомогти максимальна об'єктивність інформації, порівняльний підхід до вивчення окремих явищ мови, іноземне учбове спілкування між студентами і викладачами.

Предметами вивчення стають матеріально-технічні, соціальнополітичні та культурно-історичні цінності країн. Формується уявлення про проблеми в різних сферах життя, відбувається аналіз питань сучасної моралі, накопичується інформація про загальнолюдські цінності, активне та зацікавлене відношення до духовного життя людей. На заняттях потрібно весь час проводити міжмовні порівняння, які допоможуть у виявленні експресивних можливостей рідної та іноземної мов. Все це сприятиме виникненню діалогу культур [77, с. 41].

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1

Соціокультурна компетентність - надзвичайно важлива основоположна характеристика особистості і, особливо, особистості сучасного педагога в плані його професійної та особистісної готовності до здійснення педагогічного процесу. Соціокультурна компетентність - інтегративна якість особистості, що включає в себе обґрунтованість (на рівні підсвідомого знання) поведінкових актів на основі прийнятих рішень.

Студенти, здобуваючи знання про культуру, повинні вміти оперувати відібраним мовним матеріалом (фоновою та безеквівалентною лексикою), формувати навички та вміння оперування країнознавчими знаннями (нормами

повсякденної поведінки), а також мінімумом комунікативно -стереотипних рухів тіла (міміка, жести, пози) .

Основними завданнями, які необхідно реалізувати для досягнення соціокультурної мети, є:

- вироблення в студентів уміння взаємодіяти з іншими людьми в полікультурному суспільстві;
- залучення студентів до ефективно застосовування набутих знань й уміннь на практиці;
- формування духовного світу студентів, ціннісних світоглядних уявлень, загальнолюдських ціннісних орієнтирів;
- виховання для життя в цивілізованому громадянському суспільстві.

Соціокультурна компетентність має три аспекти: інформаційний (знаннявий); поведінковий (поведінка, вміння, навички); ціннісно-оцінний (морально-етичний).

Формування соціокультурної компетентності студентів педагогічних вищих навчальних вимагає від педагога не просто певної системи дидактичних знань і вмінь зовсім іншого змісту, а саме таких, що дозволяють його студентам вистояти під натиском не тільки потоку інформації, але й у спілкуванні з тими, хто інакше мислить, серед яких кожному доведеться жити й працювати. Крім того, педагог повинен володіти відповідною особистісною спрямованістю, індивідуальною культурою та досвідом соціальної рефлексії.

Формування в студентів соціокультурної компетентності передбачає наявність знань про національно-культурні особливості країни, мова якої вивчається, про норми мовленнєвої та немовленнєвої поведінки її носіїв і вміння будувати свою поведінку відповідно до цих особливостей і норм.

РОЗДІЛ 2

МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ 2 КУРСУ МОВНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ УСНОГО МОВЛЕННЯ

2.1. Етапи формування соціокультурної компетентності у процесі навчання усного мовлення студентів другого курсу мовних спеціальностей

Розроблений комплекс вправ має на меті підвищення мотивації студентів до вивчення англійської мови, розвиток соціокультурної компетентності, розвиток умінь та навичок усного мовлення, подолання міжкультурних непорозумінь, розпізнавання та розуміння соціокультурних особливостей, творчості та позитивної психологічної атмосфери у групі.

Усі вправи поділені на два блоки: загальний та тематичний. Перший блок вправ – загальний – дає змогу ввести студентів у поняття соціокультурної компетентності. За допомогою іншого, тематичного блоку, у студентів розвивається процес формування соціокультурної компетентності через певну тему. Для початку студентам потрібно пройти тест на знання культури англomовних країн (Додаток 1).

Загальний блок вправ

Вправа 1

Intercultural Iceberg

Aim: to attract students' attention to the typical features (implicit and explicit), common for different nations; to develop crosscultural awareness; to develop speaking and writing skills.

Strategy: brainstorming, discussion

Procedure of the activity: Activate the students' schemata by asking what they understand by the term "culture". While the students brainstorm different ideas,

draw a picture of an iceberg on the board. Tell the students that culture is often associated with an iceberg with some elements of culture above the water, and some elements under it.

- Ask the students to work in pairs and write down explicit constituents of culture above the water, and implicit ones –under it.
- Ask the students to work in groups of four and share their findings.
- Ask the students to discuss in the same groups why it is important to learn about the culture of the other people.
- Ask the students if they know people from different cultures who are married. Do they have any misunderstanding because of different cultural backgrounds?

Keys: *visible elements:* clothes, music, literature, food, architecture etc.

Invisible elements: values, laws, family relations, customs, gestures etc.

Вправа 2

Aim: to activate schemata, to attract students' attention to the typical features common for different nations; to develop crosscultural awareness; to develop speaking and writing skills.

Strategy: brainstorming, discussion

Procedure of the activity: Hand out 5 pictures of people representing different ethnic groups. Ask the students to have a good look at the pictures and write a paragraph or two describing one of the persons in the picture.

The descriptions must include:

- Name
- Age
- Occupation
- Family life
- Educational background
- Socio-economic status

Students need to explain why they came to exactly these facts according to

their personal experiences or the physical appearance of the person. Then students exchange their cards and share again their thoughts adding new information.

Вправа 3

Name Game

Aim: to show awareness of students' own cultural preferences and biases and to help students to gain some surface awareness of their own culture; to develop crosscultural awareness; to develop speaking skills.

Strategy: brainstorming, discussion, asking questions.

Procedure of the activity: Activate the students' schemata by asking each other their names, then asking them the following questions:

- What does your name mean?
- Do you like your name?
- Why were you given that name?
- Is it linked to another person in the family? How?
- Were you named after someone?
- What are the naming conventions in your family? is that convention related to your cultural background?
- If you could change your name, would you?
- Do you think your name affects the way people interact with you?

Students share interesting information about their partner's name.

Вправа 4

Icebreaker Discussion

Aim: to ask students to identify commonalities and differences in the answers; to develop crosscultural awareness; to develop speaking and writing skills.

Strategy: brainstorming, discussion, asking questions.

Procedure of the activity: Activate the students' schemata by writing a post, describing and sharing what makes your favorite things meaningful to you.

The post should includes:

Your name and surname

Where you live and with whom

What you're studying in college

Your career aspirations

The peculiarities of your country

Post a picture of your favourite quote, place of vacation, cuisine, animal, colour, work of art, book, movie and hobby.

Students read and respond to minimum 2 their (local and international) class colleagues', share commonalities and differences of their interests

Adapted from:

<http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:http://www.crossculturetoolkkit.org/activity-guide.html>

Вправа 5

Uncocktail party

Aim: to develop crosscultural awareness; to develop speaking skills; to experience “culture clash” through communication differences in proxemics (space) and kinesics (non-verbal communication).

Strategy: brainstorming, discussion.

Procedure of the activity: Divide the students into two groups. Send one group outside the classroom. Group A –pretend they are the British, group B –people from Ukraine.

Party instructions for group A:

- 1) Always speak softly and quietly
- 2) Stand at least an arm's length away (or further) whenever you are in conversation with someone
- 3) Don't look persons in the eye when talking with them
- 4) Try not to touch anyone, especially when talking with them – keep your hands by your side at all times
- 5) Smile only at persons you know

Party instructions for group B:

- 1) Speak loudly and excitedly

- 2) Stand close to someone when talking with that person – and it's fine to touch them on the shoulder or arm when talking
- 3) It's very important to look persons in the eye when talking with them
- 4) It's fine to use gestures when talking and it's OK to literally bump into people at the party – (no need to apologize)
- 5) Smiling and being friendly is wonderful!

Students should behave according to their instructions and change their roles. After the game learners share their impressions and emotions, think about the effect and the use of this game.

Adapted from:

<http://www.ufic.ufl.edu/pd/downloads/ici-Activities/UncocktailParty.pdf>

Битва 6

Behavior Discussion

Aim: to learn more about students' cultural background and the peculiarities of students' own cultures; to develop crosscultural awareness; to develop speaking skills, to activate students' creativity.

Strategy: brainstorming, discussion.

Instructions: Divide participants into groups of four to eight and ask them to describe 6 behaviors that they personally find irritating in others.

Go through the responses on the whiteboard and discuss.

Битва 7

Thank you for the rock

Aim: to practice the skills of politeness and graciousness; to develop crosscultural awareness; to develop speaking skills.

Strategy: brainstorming, discussion.

Procedure of the activity: Talk about the students' values by discussing the importance of graciousness with your group. Say something gracious about the gift and then pass it on to another participants, changing recipients at random.

Example: *Anna, I got you something and I think you'll adore it. (Hand Anna the rock.)*

What a beautiful present! It will be very useful in a new fireplace and will look perfect there. Thank you.

Ben, I have something special for you. I hope you find good for your home.

Kate, your present is just at the proper time. I broke my hammer last weekend and need a replacement. Thank you.

Students should not to wait too long before responding.

Adapted from:

<http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:http://www.crossculturetoolkkit.org/activity-guide.html>

Вправа 8

Storyteller

Aim: to develop storytelling skills; to develop crosscultural awareness; to develop writing skills.

Strategy: brainstorming, telling a story.

Procedure of the activity: The students work in groups, telling a story. They include facts about themselves into the story. First, write they down the word “culture difference” in a column. Then they write down the sentences using the name of...

- 1) Something you want right now
- 2) Something you would get as a gift
- 3) Your favorite sport
- 4) One of your dreams
- 5) Your favourite genre of movie
- 6) The name of someone in the room
- 7) The place where you would like to go
- 8) Your favorite season
- 9) Something that you like the most
- 10) Your favourite colour

Every sentence of the story should begin with the certain letter. The facilitator will start the story. Then students one by one fill in the next pieces but no one should

say more than two sentences at a time.

Adapted from:

<http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:http://www.crossculturetoolkkit.org/activity-guide.html>

Вправа 9

Body Language Stumpers

Aim: to practice the use of non-verbal communication, to develop crosscultural awareness.

Strategy: brainstorming, creating a story.

Procedure of the activity: Activate the students' schemata by trying to stump each other with gestures that are used in their native cultures. One of the students comes to the front of the room, shows a gesture and the class try to guess the meaning of it. The teacher starts the activity by miming some gestures such as hailing a taxi, saluting, giving a thumbs up, pinching his nose, etc. Then students think what these gestures can mean in other cultures.

Adapted from: <https://busyteacher.org/22172-cultural-differences-6-activities.html>

Вправа 10

Hello Challenge

Aim: to deepen students' cultural background and to encourage students' creativity; to develop crosscultural awareness.

Strategy: brainstorming.

Procedure of the activity: Ask the students of how many different ways to say hello they can come up with. (E.g. We know five different ways to say hello.) Students should be divided into several teams. The other team then makes a statement increasing the number. (E.g. We know more ways to say hello.) Teams go back and forth until one team thinks they cannot list that many ways to say hello. At that time, they challenge the other team to do it. (E.g. Okay. Name your twelve ways to say hello.) The winner is the team which come up with that many ways to say hello. This activity could also be done with other common words such as good-bye

or love.

Adapted from: <https://busyteacher.org/22172-cultural-differences-6-activities.html>

Вправа 11

Always time to celebrate

Aim: to learn more about holidays in different countries; to develop crosscultural awareness; to develop writing skills; to deepen students' cultural background and to encourage students' creativity.

Strategy: brainstorming.

Procedure of the activity: Ask students to brainstorm all the holidays they can think of either from their country or other countries around the world, especially from the English speaking countries. Then, have students take turns making a statement about one holiday or celebration. The statement can be either wrong or true. After someone creates a statement, students must decide whether the statement was true or false. You can find a great holiday reference list here. If you like, have students read about the holidays in a specific country and add them to a class calendar.

Adapted from: <https://busyteacher.org/22172-cultural-differences-6-activities.html>

Вправа 12

What Is Important to You?

Aim: to be aware of how values vary from person to person and from culture to culture and how culture affects their view of the world around them; to develop crosscultural awareness; to develop speaking skills; to deepen students' cultural background and to encourage students' creativity.

Strategy: brainstorming.

Procedure of the activity: Ask the students to write down taboo topics which exist in a) Ukraine and b) in English-speaking countries. Activate the students' schemata by ranking taboo conversation topics. Looking at list of ten to twenty conversation topics on the board, some of which are comfortable, and others are

uncomfortable or culturally sensitive ones, each person in the class should rank the topics from least taboo to most taboo. After finishing the ranking the topics, students work with a partner to come up with a ranking they can both agree on. When each pair is done, have them join with another pair and rank the topics again so that all four people agree. The activity ends when everybody in the class has the same opinion as the others. All students should agree with each other.

Available at: <https://busyteacher.org/22172-cultural-differences-6-activities.html>

Вправа 13

Culture Clash: Contrasting Cultures

Aim: to learn cultural peculiarities of English speaking countries; to compare them with students' own cultures; to develop crosscultural awareness; to develop writing skills; to deepen students' cultural background and to encourage students' creativity.

Strategy: brainstorming.

Procedure of the activity: Activate the students' schemata by speaking about cultural differences. Ask the students to explain the meaning of this notion. The teacher makes a great big whiteboard list. Title it: ***“Cultural Differences: [insert English-speaking country here].”***, then list the following categories: greetings, food, daily activities, socializing, transportation buying and negotiation. The students tell three or four differences in their culture(s).

On one side of the board, data about the English-speaking country is written and on the other side -information about Ukraine.

For example, for the “daily activities” section on the English culture side, you could put “dinner starts between 5 and 7 p.m.” as one point. Then, ask your learners what time they usually have dinner, and write the answers on the other side..

Adapted from: <https://www.fluentu.com/blog/educator-english/esl-culture-shock-activities/>

Вправа 14

Get Around: Introducing Transportation Etiquette and Procedure

Aim: to learn cultural peculiarities of English speaking countries; to compare them with students' own cultures; to develop crosscultural awareness; to develop writing skills; to deepen students' cultural background and to encourage students' creativity.

Strategy: brainstorming, role play.

Procedure of the activity: Tell the students that transportation in English-speaking cities differs from that the students are used to.

Students should know how to manage typical transportation situations, like not having enough credit on your card, buying a subway or bus card, recharging your card, telling a bus driver where you need to go, asking a bus driver or other passenger where the bus goes, etc. Learners should use their imagination and creativity.

Adapted from: <https://www.fluentu.com/blog/educator-english/esl-culture-shock-activities/>

Вправа 15

Customs, lies and gestures

Aim: to deepen students' knowledge about the culture of English speaking countries; to compare them with students' own cultures; to develop crosscultural awareness; to develop speaking skills.

Strategy: multiple choice questions.

Procedure of the activity: It could be a multiple choice game or a true-false game. Also you will need LIAR cards, 3 per person. Each student writes three facts about the customs of a certain country. One of the cards is a lie. The teacher asks students to choose which one is a lie.

If you are correct give the student the LIAR card. If you are incorrect no change takes place. The students can now walk around the classroom reading their sentences and challenging other students to discover their lies. The aim of the game is to have no LIAR cards.

Adapted from:

https://www.eslflow.com/wpcontent/uploads/2017/10/Customs_lies_gestures.pdf

Вправа 16

Good etiquette

Aim: to learn the peculiarities of the British etiquette and to compare them with those in Ukraine; to develop crosscultural awareness; to develop writing skills; to deepen students' cultural background and to encourage students' creativity.

Strategy: brainstorming.

Procedure of the activity: Let the students watch a video about good etiquette in Britain and take notes.

Students watch the video <https://www.youtube.com/watch?v=m1tjn2dy8wE> and write down typical English manners that were mentioned in it. Then they compare them with Ukrainians' manners and discuss the findings in groups of four.

British Cultural & Social Etiquette		Ukrainian Cultural & Social Etiquette
1		
2		
3		
4		
5		

Вправа 17

Group Membership

Aim: to create a supportive environment in which the learners can think about group memberships and to allow them to experience what it is like to be part of a minority group.

Procedure of the activity: Have the learners form a large circle. As you call out different group names, the members are to go inside of each successive circle as they identify with the group.

Begin with "low-risk" groups (e.g. brown hair, large family, group of professions you are working with, such as a manager or production associate and then work up to groups that are typically discriminated against or under-represented (e.g. African American, Asian, female, gay, person with disabilities). Applause as

each group forms in the middle

As each group of learners move towards the center of the circle, ask them what they think is the most positive thing about being a member of this group.

Discussion

- How did it feel to be in the center of the circle? (Were you comfortable being stared at?)
- How did it feel to be on the outside of the circle?
- How did you feel about those with you in the center of the circle or about those in the outer circle?
- Did anyone not make any trip into the circle? How did that feel?

Adapted from: <http://www.nwlink.com/~donclark/leader/diverse2.html>

Тематичний блок вправ

Вправа 1

Association activity

Aim: to learn more about students' cultural background; to develop crosscultural awareness; to develop writing skills.

Strategy: brainstorming

Instructions: Now I'll ask you to divide into two teams. Every team has a sheet of paper. Please work in groups and write down all the words and word combinations connected with the word "pain".

Share your thoughts with the others.

Вправа 2

Role Play

Aim: to practice speaking skills and to learn how to prove certain point of view.

Now divide into four groups. Take one card everyone. It is written what point of view you should prove. The task of each team is to prove its point of view, to demonstrate that your way of relieving the pain is the best.

Role A – Medicine

You think medicine is best at relieving psychological pain. Tell the others three reasons why. Tell them what is wrong with the methods they suggest. Also, tell the others which is the least effective of these (and why): a chat to friends, a long walk or chocolate.

Role B – A chat to friends

You think a chat to friends is best at relieving psychological pain. Tell the others three reasons why. Tell them what is wrong with their suggestions. Also, tell the others which is the least effective of these (and why): medicine, a long walk or chocolate.

Role C – A long walk

You think a long walk is best at relieving psychological pain. Tell the others three reasons why. Tell them what is wrong with their suggestions. Also, tell the others which is the least effective of these (and why): a chat to friends, medicine or chocolate.

Role D – Chocolate

You think chocolate is best at relieving psychological pain. Tell the others three reasons why. Tell them what is wrong with their ideas. Also, tell the others which is the least effective of these (and why): a chat to friends, a long walk or medicine.

Available at: <https://breakingnewsenglish.com/1609/160924-painkillers-4.html>

Вправа 3

Relieving pain hierarchy

Aim: to learn more about the students' cultural background, to develop crosscultural awareness; to develop speaking skills; to deepen students' cultural background and to encourage students' creativity.

Strategy: brainstorming.

Procedure of the activity: Now try to predict the title of the text. Rank these painkillers with your partner. Put the things that are best at relieving

psychological pain at the top. Change partners often and share your rankings.

- medicine
- sleep
- a walk
- a chat to friends
- a good book
- a hot bath
- a movie
- chocolate

Available at: <https://breakingnewsenglish.com/1609/160924-painkillers-4.html>

Битара 4

Personal painkillers

Aim: to brainstorm students' own experiences; to learn more about students' cultural background; to develop crosscultural awareness; to develop speaking skills; to deepen students' cultural background and to encourage students' creativity.

Strategy: brainstorming, discussion.

Procedure of the activity: Students throw a ball around a class. The teacher begins the game and asks the only one question "What is your personal psychological painkiller?", name a student and throw a ball. The student answers the question without deep thinking, asks "And yours?", say somebody's name and throw a ball to someone else. Everything should be done quickly and unexpectedly.

Битара 5

Questions and answers

Aim: to share students' own experiences, to learn more about students' cultural background; to develop crosscultural awareness; to develop speaking skills.

Strategy: brainstorming, discussion.

Procedure of the activity: Students work in pairs. They have to answer the questions. One of them is Student A and the other is Student B. They shouldn't show their questions to each other.

STUDENT A's QUESTIONS (Do not show these to student B)

1. What springs to mind when you hear the word 'sad'?
2. What kind of movies do you like?
3. What do you think of sad movies?
4. How do different movies affect our feeling?
5. How good or bad are movies for us?
6. How much tolerance do you have for pain?
7. What do you do when you have pain?
8. Will you now watch a sad movie to relieve your pain?

STUDENT B's QUESTIONS (Do not show these to student A)

9. What's the saddest movie you have ever seen?
10. What do you think about documentaries on the geology of Britain?
11. What's the most amount of pain you've ever been in?
12. Can music or gaming relieve pain?
13. Do you think reading a sad novel would also relieve pain?
14. What other kinds of painkillers are there?
15. What do you do to get a natural high?
16. What questions would you like to ask the researchers?

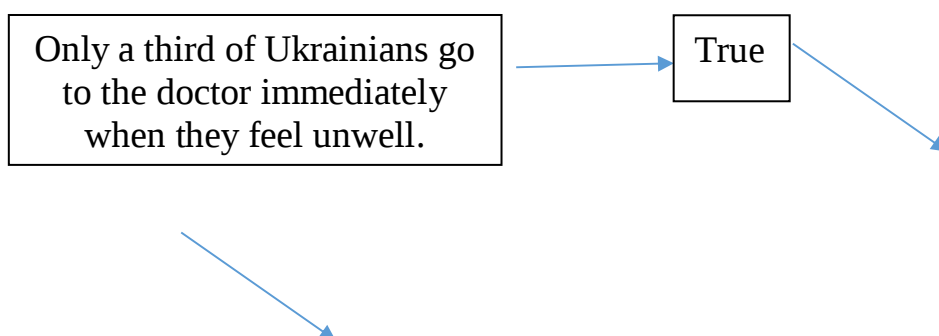
Adapted from: <https://breakingnewsenglish.com/1609/160924-painkillers-4.html>

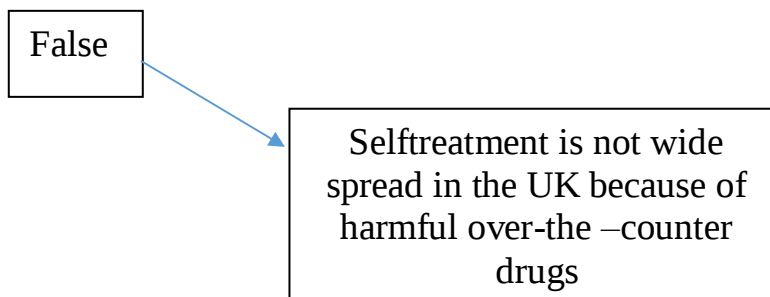
Вправа 6

A way to success

Aim: to compare American, British and Ukrainian health systems.

Procedure of the activity: Put the cards on which the statements are written on the board. They are all interconnected. The students have to determine if this statement is true or false. If they give the correct answer, then they continue to go the shorter way, if not, the questions in their path will be even greater.

Вправа 7

Creating a dialogue

Aim: to practice speaking skills, to brainstorm students' own experiences; to develop crosscultural awareness; to deepen students' cultural background and to encourage students' creativity.

Strategy: brainstorming, discussion.

Procedure of the activity: Students create a dialogue in pairs using the vocabulary from the text and features of health care system of English speaking countries.

Students A strongly believe that's a wonderful idea to watch a sad movie to relieve pain instead of prescribing medicine.

Students B strongly believe that's stupid and useless strategy and nothing cannot be more helpful than medicine.

The task of each students is to prove their point of view.

Вправа 8

Medicine survey

Aim: to practice speaking skills and to learn more about students' background; to develop crosscultural awareness; to deepen students' cultural background and to encourage students' creativity.

Strategy: discussion.

Procedure of the activity: Write five GOOD questions about medicine in the table. Do this in pairs. Each student must write the questions on his / her own paper.

When you have finished, interview at least three other students. Write down their answers.

	STUDENT 1	STUDENT 2	STUDENT 3
	_____	_____	_____
1			
2			
3			
4			
5			

Change the partner and share and talk about what you found out. Change partners often. Make mini-presentations to other groups on your findings.

Available at: <https://breakingnewsenglish.com/1604/160421-over-the-counter-drugs-4.html>

Вправа 9

First aid

Aim: to practice speaking skills and to learn more about students' background; to brainstorm students' own experiences; to develop crosscultural awareness; to deepen students' cultural background and to encourage students' creativity.

Strategy: brainstorming, discussion.

Procedure of the activity: Interview your groupmates about the first five things they do when it seems that they caught a cold. Share with the class what you have found out.

	STUDENT 1	STUDENT 2	STUDENT 3
1.			
2.			
3.			
4.			
5.			

Вправа 10

Moving circles

Aim: to practice speaking skills and to learn more about students' background; to brainstorm students' own experiences; to develop crosscultural awareness; to deepen students' cultural background and to encourage students' creativity.

Strategy: discussion.

Procedure of the activity: Students form two circles: a smaller one inside and a larger one around a smaller one. Students' task is to speak more about actions, habits, behaviors and cases during illness, to learn more information about each other during these mini-dialogues. Learners speak 2-3 minutes, then the teacher clap her hand and the circle moves one step left or right.

Розроблений комплекс вправ для навчання усного мовлення включає різні інтелекти: тілесно-кінестетичний, емоційний, вербальний, просторовий, логіко-математичний, музичний та міжособистісний. Кожна із вправ передбачає формування соціокультурної компетентності, що покликане забезпечити створення дружньої атмосфери в колективі студентів, сприятливої для розкриття потенціалу кожного студента. Вони охоче ділилися вже набутим досвідом з іншими та здобували нові знання.

2.2 Пробне навчання з метою формування соціокультурної компетентності студентів 2 курсу

Теоретичні засади дослідження, викладені та обґрунтовані в попередніх розділах, а також розроблений комплекс вправ надали нам підґрунтя для здійснення пробного навчання, за результатами якого ми зробили висновки щодо ефективності впливу вправ з середнім та високим вмістом соціокультурної інформації на процес формування уміння усного мовлення.

2.2.1 Організація та проведення пробного навчання

У зв'язку зі сформульованою метою були визначені конкретні завдання:

- 1) провести вхідне письмове опитування з метою виявлення рівня соціокультурної компетентності студентів другого курсу мовних спеціальностей;
- 2) проаналізувати результати вхідного зрізу;
- 3) провести пробне навчання на основі розробленої методики для формування соціокультурної компетентності студентів;
- 4) провести письмове вхідне анкетування та тестування для визначення досягнутого рівня сформованості соціокультурної компетентності студентів;
- 5) інтерпретувати результати вихідного зрізу;
- 6) сформулювати висновки щодо ефективності розробленого комплексу завдань для формування соціокультурної компетентності.

Пробне навчання проводилося на базі Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського впродовж жовтня та листопада 2019 н. р. Учасниками були 10 студентів групи 2АА1 II курсу факультету іноземних мов за напрямом підготовки “Середня освіта. Мова та література (англійська)”.

У жовтні 2019 н. р. було здійснено вихідне опитування щодо виявлення рівня соціокультурної компетентності студентів досліджуваної групи. Анкета мала тестовий характер і складалася із 42 запитань, метою яких було виявити, з якими аспектами та складовими соціокультурних особливостей мови, яка вивчається на уроках англійської мови у студентів виникло найбільше труднощів і чи вони були обізнані із таким терміном як соціокультурна

компетентність, загалом та особливостями британської та американської культури, зокрема.

З метою визначення підсумкового рівня соціокультурної компетентності, було проведено вихідне письмове анкетування. Структура та зміст вихідної анкети були ідентичного змісту, яку студенти виконували на початку пробного навчання.

Отже, ми розглянули процес організації та проведення експерименту, мета якого полягала у перевірці загальної ефективності розробленої нами методики щодо формування соціокультурної компетентності студентів. Окреслення головних етапів пробного навчання, визначення його завдань, викладення процедури навчання, проведення анкетування зробили можливим перехід до наступного етапу – констатації отриманих результатів та їх інтерпретації, про що піде мова у наступному підрозділі.

2.2.2 Констатація і методична інтерпретація результатів дослідження

Для реалізації зазначених у попередньому підрозділі завдань ми визначили вихідний рівень обізнаності студентів II курсу за напрямом підготовки “Середня освіта. Мова та література (англійська)” із терміном «соціокультурна компетентність» та рівень даної компетентності у студентів.

Прокоментуємо дані, отримані в результаті передекспериментального опитування, подані в додатку 2.

Варто зазначити, що до початку тестування студенти були впевнені в своїх знаннях про культуру англійських країн. Як видно з додатку 2, на деякі з запропонованих запитань жоден з студентів не відповів вірно. Здавалося б, на перший погляд легкі та загальновідомі запитання викликали у студентів затруднення з відповідями. Кількість правильних відповідей студентів

коливалася від 18 до 27 з 42 можливих. Можна зробити висновки про досить невисокий рівень соціокультурної компетентності. Особливо важкими питаннями для студентів виявилися запитання про національний спорт, лондонське просторіччя, вулиці та іншу назву США, світ Діснея, манери та невербальні компоненти спілкування. Лише 20% студентів обізнані у питаннях про міжособистісний простір, Greater London, мови, що вплинули на формування англійської, національних птахів, девізи країн та значення жестів у різних країнах світу.

За результатами письмового вихідного опитування, представленими в додатку 3, результати тесту 80 % учасників показали, що їх рівень соціокультурної компетентності підвищився до вище середнього. Окрім цього, всі студенти обізнані із терміном “sociocultural competence”. 70 % із них розглядають врахування соціокультурних особливостей у навчанні усного мовлення як досить привабливий та значущий елемент навчання, адже завдяки їм можна покращити соціальні стосунки з іншими. Абсолютно всі учасники впевнені, що спільна групова робота допомогла їм покращити вміння спілкування та рівень соціокультурної обізнаності.

Завершуючи порівняльний аналіз даних перед- і післяекспериментального опитувань, бачимо порівняно високі вихідні результати соціокультурної обізнаності студентів та підвищення рівня їхньої соціокультурної компетентності.

Отримані результати передекспериментального та післяекспериментального тестування дають змогу зробити висновок про те, що застосування розробленого комплексу вправ з соціокультурним вмістом сприяє не лише формуванню соціокультурної компетентності студентів, але й розвитку емоційного інтелекту та навичок групової взаємодії.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2

Пробне навчання з метою перевірки рівня соціокультурної обізнаності студентів та ефективності розробленого комплексу вправ для розвитку соціокультурної компетентності студентів проводилося на базі факультету іноземних мов Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського в умовах звичайного навчального процесу. Пробне навчання передбачало виявлення загальної ефективності вправ з середнім та високим вмістом соціокультурної інформації на формування соціокультурної компетентності студентів. При цьому порівнювалися результати вхідного та вихідного опитувань та тестувань.

За результатами двох опитувань, які було оброблено методами математичної статистики, було виявлено, що завдяки вправам з середнім та високим вмістом соціокультурних особливостей студенти були краще обізані із терміном “соціокультурна компетентність” і вважали, що саме такі вправи та групова форма роботи допомогла їм покращити знання про соціокультурні елементи, вербальне та невербальне спілкування, норми поведінки країни, мову якої вони вивчають. Вони сміливіше брали участь у групових дискусіях та парній роботі, більше ділилися вже здобутими знаннями про культурні особливості, у них прокинувся інтерес до вивчення культури іншого народу, стали більш мотивованими до вивчення англійської мови, демонстрували уміння та навички усного мовлення. Результати тесту на знання культури англomовних країн свідчать, що по закінченні експерименту студенти стали краще розуміти і розпізнавати вербальну та невербальну поведінку іноземців, набули знання про традиції та звички англomовних народів.

ВИСНОВКИ

Сучасне динамічне суспільство вимагає від системи освіти підготовки цілісної, варіативно мислячої, креативної особистості, яка змогла б управляти інноваційною діяльністю, готова приймати самостійні компетентні рішення та нести за них відповідальність. Сучасна повноцінна особистість повинна володіти широкими комунікативними вміннями і навичками, що є компонентами важливої складової загальної культури людини, – соціокультурної компетентності.

Розвиток цілісної особистості студента був і залишається центральною темою і метою вищої освіти. Разом з тим соціокультурна її зорієнтованість підкреслює важливість всебічного розвитку цілісної особистості за допомогою вдосконалення моральних, релігійних, емоційних, соціальних та естетичних аспектів особистості.

Одним із найважливіших напрямів підготовки майбутніх учителів-філологів є залучення студентів до міжкультурного спілкування, формування в них комунікативної компетентності та її важливого складника – соціокультурної компетентності, яка є необхідною для здійснення міжкультурного спілкування в сучасному полікультурному соціумі.

Система формування соціокультурної компетентності майбутніх учителів-філологів буде успішно функціонувати при дотриманні таких умов:

- 1) забезпечення особистісно-розвиваючого характеру процесу навчання на основі ідей міжкультурної комунікації в дусі міжнаціонального взаєморозуміння й толерантності, поваги до своєї й чужої культури;
- 2) формування ціннісно-мотиваційної орієнтації студентів, майбутніх учителів-філологів на оволодіння соціокультурною компетентністю ;
- 3) у якості методико-технологічного інструмента формування соціокультурної компетентності повинно виступати навчання в співпраці.

Крім того, важливою складовою успішності процесу формування соціокультурної компетентності студента, майбутнього фахівця, є власне особистість самого викладача, який своїм прикладом має наочно продемонструвати переваги соціокультурної компетентності. Варто зауважити, що найбільш ефективним методом налагодити контакт викладача й студента є особистісно-орієнтовний підхід до кожної особистості. Належна професійна підготовка викладача до здійснення особистісно-орієнтованої освіти буде забезпечена за умов:

- наявності у викладача високого рівня соціокультурної компетентності як інтегральної професійно значущої якості особистості;
- забезпечення відповідних організаційно-педагогічних умов для формування і виявлення соціокультурної компетентності в майбутніх вчителів-філологів;
- реалізація в навчальному процесі розробленого комплексу навчальних дій, спрямованих на формування високого рівня соціокультурної компетентності в майбутніх учителів-філологів.

Зауважимо, що для ефективності процесу формування соціокультурної компетентності варто розглядати це явище з урахуванням усіх його складових: компетенція; компетентність; соціокультурна компетентність майбутніх учителів-філологів.

Формування соціокультурної компетентності можливе за умови виконання відповідних вправ, метою яких є, водночас, і формування мовленнєвих умінь та навичок.

Практична перевірка укладеного комплексу вправ показала позитивні зрушення у напрямку формування соціокультурної компетентності у студентів 2 курсу факультету іноземних мов. Отримані результати вхідного та вихідного опитувань та тестування дають змогу зробити висновок про те, що застосування розробленого комплексу вправ з середнім та високим вмістом

соціокультурної інформації сприяє не лише формуванню соціокультурної компетентності студентів, але й підвищенню мотивації до вивчення іноземної мови.

SUMMARY

The research identifies the problem of the formation of socio-cultural competence in the process of teaching speaking to second-year University students. The purpose of this paper is to describe the process of the formation of socio-cultural competence in foreign language teaching, to substantiate theoretically, develop practically and test experimentally the effectiveness of the proposed methodology of teaching socio-cultural competence to future teachers.

The importance of the formation of students' socio-cultural competence is predetermined by modern society inconsistencies: on the one hand globalisation processes are going on, and on the other inter-ethnic relations are getting worse, and conflicts are getting more violent. The characteristics of the components of socio-cultural competence are outlined in the paper and the stages of this competence formation in teaching a foreign language with the use of effective methods and technologies are described. The following research methods have been used: descriptive analysis of research sources and documents, survey, testing.

The results of teaching have shown the increased level of sociocultural competence of students. The developed set of activities has proved to be quite effective and it can be used in the process of teaching speaking to University students of the second year of studying.

Keywords: socio-cultural competence, verbal and non-verbal behavior, globalization, experimental training, methodology, society inconsistencies.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Азимов Э. Г. Словарь методических терминов (теория и практика преподавания языков) / Э. Г. Азимов, А. Н. Щукин. – СПб. : Златоуст, 1999. – 472 с.
2. Англійська мова для перекладачів і філологів. II курс : підручник / [М. О. Возна, А. Б. Гапонів, О. Ю. Васильченко та ін.]. – Вінниця : Нова Книга, 2006. – 344 с.
3. Англо-русский терминологический справочник по методике преподавания иностранных языков : справочник / И. Л. Колесникова, А. О. Долгина. – СПб. : Рус.-Балт. информ. центр «Блиц», 2001. – 224 с. 144
4. Атватер И. Невербальное общение // Психология влияния – СПб.: Питер, 2001. – 209с.
5. Балыхина Т. М. Методика преподавания русского языка как неродного:
6. Бацевич Ф. С. Словник термінів міжкультурної комунікації / Ф. С. Бацевич. – К. : Довіра, 2007. – 205 с.
7. Бачинська Н. Я. Психолого-педагогічні засади формування соціокультурної компетенції студентів мовних спеціальностей / Н. Я. Бачинська // Наука і освіта : науково-практичний журнал. – Одеса : Південний науковий центр НАПН України, 2012. – Вип. №1 / CVII. – С. 8-12.
8. Бачинська Н. Я. Формування соціокультурної компетенції майбутніх викладачів іноземних мов як основи міжкультурної комунікації : зб. матеріалів міжвуз. науково-практ. конф. [«Комунікативно-когнітивний підхід до викладання філологічних і психолого-педагогічних дисциплін»]: (Євпаторія, 25 лютого 2011 р.) / Ред. кол. О. І. Каменський. – Євпаторія : РВВ КГУ; ЕІСН КГУ, 2011. – С. 240-243.
9. Бачинська Н. Я. Формування соціокультурної компетенції як складової комунікативної компетенції майбутніх викладачів іноземних мов / Н. Я. Бачинська // Науковий вісник Південноукраїнського

- національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського. – 2010. - № 11-12. – С. 252-257.
- 10.Бєлих О. М. Проблєми на рївнї невербальної комунїкації // Комунїкативна лїнгвістика. – 2010. – № 7. – С. 305–309.
 - 11.Биркенбил В., Язык интонации, мимики, жестов. – С.-П.: Питер, 1997. – 176 с.
 - 12.Бирюк О. В. Методика формування соціокультурної компетенції майбутніх учителів у навчанні читання англomовних публіцистичних текстів : дис. ... кандидата пед. наук : 13.00.02 / Бирюк Ольга Василівна. – К., 2006. – 173 с.
 - 13.Боднар С. В. Формування міжкультурної компетентності студентів немовних вузів у процесі автономного навчання іноземної мови / С. В. Боднар // Наука і освіта : зб. наукових праць. – Одеса, 2012. – №7. – С. 29-33.
 - 14.Бориско Н. Ф. Общєвропейские компетенции владения иностранным языком : изучение, обучение, оценка. Анализ некоторых аспектов / Н. Ф. Бориско // Іноземні мови. – 2005. - №1. – С. 8-14.
 - 15.Бориско Н. Ф. Социально-психологические предпосылки формирования лингвосоциокультурной компетенции / Н. Ф. Бориско, Н. Б. Ишханян // Іноземні мови. – 1997. – №1. – С. 53-55.
 - 16.Великобритания. Литература. Театр. Кино. Музыка. Танец. Балет. Живопись. Скульптура. Архитектура. Дизайн. СМИ : лингвострановедческий словарь / [сост. Г. Д. Томахин]. – М. : Астрель : АСТ, 2005. – 233 с.
 - 17.Вторушина Ю. Л. Формирование межкультурной компетенции в контексте профессиональной подготовки будущих учителей иностранного языка : на материале преподавания английского языка с использованием народного фольклора : автореф. дис. на соиск. учен. степени канд. пед. наук : спец. 13.00.02 «Теория и методика обучения и воспитания (иностраннй язык)» / Ю. Л. Вторушина. – Москва, 2007. –

- 20 с.
18. Горелов И. Н. Невербальные компоненты коммуникации / И. Н. Горелов. – М., 1980. – 238 с.
 19. Горчакава Н. В. Изучение иностранного языка как средство приобщения к другой культуре // Англійська мова та література. – 2011. – №19. – С. 2 – 5.
 20. Давиденко О. В. Зміст соціокультурного аспекту навчання англійської мови на старших курсах факультетів іноземних мов : матеріали міжнар. форуму [«Мовна освіта : шлях до Євроінтеграції», (17-18 березня 2005). / Ред. кол. С. Ю. Ніколаєва, К. І. Онищенко. – К. : Ленвіт, 2005. – С. 182.
 21. Елизарова Г. В. Культура и обучение иностранным языкам / Г. В. Елизарова. – СПб. : КАРО, 2005. – 325 с.
 22. Закір'янова І. А. Формування соціокультурної компетентності у майбутніх вчителів іноземної мови в процесі професійної підготовки : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / І. А. Закірянова. – Київ, 2006. – 25 с.
 23. Зимняя И. А. Речевая деятельность и речевое поведение в обучении иностранному языку / И. А. Зимняя // Речевое поведение и речевая деятельность студентов на иностранном языке. – М. : МГПИЯ им. М. Тореза, 1984. – № 242. – С. 3–10.
 24. Зимняя И.А. Общая культура и социально-профессиональная компетентность человека / И.А. Зимняя // - М. : Высшее образование сегодня. № 11. 2005. – С. 14–20.
 25. Зуєва М. В. Пошуково-творчі соціокультурні завдання з англійської мови на краєзнавчому матеріалі // Англійська мова та література. – 2004. – №35. – С. 5-6.
 26. Игнатенко Н. А. Факторы формирования иноязычной социокультурной компетенции будущего учителя : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія

- педагогіки» / Н. А. Игнатенко. – Воронеж, 2007. – 25 с.
27. Кнапп М. Л. Невербальные коммуникации / М. Л. Кнапп. – М. : Наука, 1978. – 308 с.
 28. Колодько Т. М. Педагогічні умови ефективного формування соціокультурної компетенції студентів у процесі вивчення іноземної мови // Наукові записки: Зб. наук. праць. – К.: НПУ, 2004. – Вип. 57. – С. 54 – 63.
 29. Колодько Т. М. Спрямування іншомовної соціокультурної компетенції майбутніх учителів іноземних мов на міжкультурне спілкування у процесі професійної підготовки / Т. М. Колодько // Рідна школа. – 2006. – №7. – С. 38-41.
 30. Колодько Т. М. Формування соціокультурної компетенції майбутніх учителів іноземних мов у вищих педагогічних навчальних закладах : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : К. : Академія, 2008. – 368 с.
 31. Леонтьев А. А. Язык и речевая деятельность в общей и педагогической психологии : Избранные психологические труды / А. А. Леонтьев. – М. : Московский психолого-социальный институт, Воронеж : НПО «МОДЭК», 2001. – 448 с.
 32. Махній М. М. Невербаліка і культура / М. М. Махній. – К. : Влох.ua, 2009.
 33. Методика навчання іноземних мов у загальноосвітніх навчальних закладах / [Л. С. Панова, І. Ф. Андрійко, С. В. Тезікова та ін.]. – К. : Академія, 2010. – 328 с.
 34. Методика формування міжкультурної іншомовної комунікативної компетенції. – Київ : Ленвіт, 2011. – 344 с.
 35. Ніколаєва С. Ю. Концепція підготовки вчителя іноземної мови / С. Ю. Ніколаєва // Іноземні мови. – 1995. - №3-4. – С. 5-10.
 36. Отрошко Т. В. Професійна компетентність педагога – ефективна відповідь на проблемну ситуацію в освіті / Т. В. Отрошко // Гуманітарні науки. – 2012. – № 2. – С. 39–44.

- 37.Ощепкова В. В. Язык и культура Великобритании, США, Канады, Австралии, Новой Зеландии / В. В. Ощепкова. – М. / СПб. : ГЛОССА / КАРО, 2006. – 336 с.
- 38.Пассов Е. И. Коммуникативное иноязычное образование. Концепция развития индивидуальности в диалоге культур / Е. И. Пассов – Липецк: ЛГПИ – РЦИО, 2000. – 204 с.
- 39.Пассов Е. И. Основы коммуникативной методики обучения иноязычному общению / Е. И. Пассов. – М. : Рус. яз., 1989. – 276 с.
- 40.Писанко М. Л. Формування англомовної соціокультурної компетенції у студентів мовних спеціальностей на базі німецької мови як першої іноземної : дис. ... кандидата пед. наук : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.02 «Теорія і методика навчання» / М. Л. Писанко. – Київ, 2008. – 21 с.
- 41.Рудакова Л. П. Навчання студентів розуміння соціокультурної інформації при читанні англомовної художньої літератури у вищих мовних навчальних закладах : дис. ... канд.. пед.. наук : 13.00.02 / Людмила Пилипівна Рудакова. – К., 2004. – 172 с.
- 42.Савиньон С. Дж. Коммуникативная компетенция : теория и практика классной работы / С. Дж. Савиньон. – Нью-Йорк : МакГро Хилл, 1998. – 460 с.
- 43.Сафонова В. В. Изучение языков международного общения в контексте диалога культур и цивилизаций / В. В. Сафонова. – Тверь : Истоки, 1996. – 238 с.
- 44.Склярєнко Н. К. Сучасні вимоги до вправ для формування іншомовних мовленнєвих навичок і вмінь / Н. К. Склярєнко // Іноземні мови. – 1999. - №3. – С. 3-7.
- 45.Соловова Е. Н. Методика обучения иностранным языкам : продвинутый курс / Е. Н. Соловова. – М. : АСТ : Астрель, 2008. – 272 с.
- 46.Солощук Л. В. Невербальная коммуникация: ее место и перспективы исследования в современной лингвистике // Вісник ХНУ. – 2004. – №

635. – С. 170-173.
47. Тер-Минасова С. Г. Язык и межкультурная коммуникация : учеб. пособие / Светлана Григорьевна Терминасова. – М. : Слово / Slovo, 2000. – 264 с.
48. Томахин Г. Д. Реалии в языке и культуре / Г. Д. Томахин // Иностранные языки в школе. – 1997. - №3. – С. 13-16.
49. Холл. Э. Как понять иностранца без слов? / Э. Холл. – М. : Наука, 1995. – 197 с.
50. Яковченко В. Невербальні засоби спілкування / В. Яковченко // Секретарь-референт (укр. вид.). – 2007. – № 3. – С. 27–30.
51. Barker L. L. Communication / L. L. Barker. – Englewood Cliffs, NJ : Prentice Hall, 1984. – 256 p.
52. Body Language / Allan Pease. – Labunskaja V.A. Non-verbal behavior
53. Brown H. D. Principles of Language Learning and Teaching. / H. D. Brown.
54. Buerkel-Rothfus, Nancy. Communication: Competencies and Contexts. New York: Newbery Award Records, 1985.
55. Byram M. Cultural studies in foreign language education / M. Byram. – Clevedon, Avon: Multilingual Matters. – 1989. – 165 p. L.C. ed. – New-York : Academic Press, 1982. – P. 13-24.
56. Gamble, Teri Kwal and Michael Gamble. Communication Works. New York: Random House, 1987.
57. Hirsh A. D. The Dictionary of Cultural Literacy: What Every American Needs to Know. Boston, 1988. – 619 p.
58. Jourard, S. M. “An Exploratory Study of Body Accessibility, ” British Journal of Social and Clinical Psychology, Vol. 5 (1966), pp. 221-231.
59. Mark L., Hickson III and Don W. Stacks. Nonverbal communications: studies and applications. (Dubuque, Iowa: Brown, 1984).
60. Mehrabian, Albert. Silent Messages. Belmont, Calif.: Wadsworth, 1971. №2. – С. 78-83.
61. Pyz Allan. Language of gestures: how to read the thoughts of other people by

- their gestures – M. : Ai-Kiu, 1995. – 257 s.
- 62.Samovar L. Understanding intercultural communication / L. Samovar, R. Porter, N. Jain – Belmont, CA : Wadsworth Publishing, 1980. – 222 p.
- 63.Savignon S. Communicative Competence : Theory and Classroom Practice. MA : Addison-Wesley., 1983. – 284 p.
- 64.Savignon S. J. Interpreting communicative language teaching. Context and concerns in teacher education / S. J. Savignon. – Yale University Press. New Haven & London, 2002. – 243 p.
- 65.Seelye H. N. Teaching culture: Strategies for inter-cultural communication. [3rd edition] / H. N. Seelye – Lincolnwood, IL : National Textbook Company.
- 66.Steele R. Teaching language and culture: old problems and new approaches / R. Steele // Georgetown University roundtable on languages and linguistics. – Washington : Georgetown University Press, 1989. – P.153-162.
- 67.Strutt J. Sports and Pastimes of the People of England / J. Strutt. – London : Methuen and Co., 1903. – 314 p. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.sacred-texts.com/neu/eng/spe/index.htm>
- 68.Ting-Toomey S. Communicating Across Cultures / S. Ting-Toomey. – The Guilford Press, 1999. – 310 p.
- 69.Tomalin B., Stempleski S. Cultural awareness / B. Tomalin, S. Stempleski. – Oxford : Oxford University Press, 1996 – 161 p.
- 70.Valette R. Modern Language Testing / R. Valette. – New York : Harcourt, Brace and World, 1977. – 200 p.

ДОДАТКИ

Додаток 1

Name_____

Group_____

Quiz on the English speaking countries

Choose the right answer:

1. The set of beliefs, goals, and practices that a group of people share is known as:

- a) behavior
- b) interdependence
- c) culture
- d) diffusion

2. Culture can also be described as a group's shared

- a) values
- b) opinions
- c) attitudes
- d) behavior
- e) All the above

3. Culture is formed and influenced by

- a) religion
- b) language
- c) social structure
- d) all the above

Decide if the following statements are true or false

4. If you are born in the wrong class in the USA, you have no hope of getting any good job

- a) True
- b) False

5. Hand gestures generally mean the same internationally
 - a) True
 - b) False
6. When breaking the ice with a contact at the beginning of a meeting it is appropriate to discuss such things as the weather, politics and traffic.
 - a. True
 - b. False
7. When meeting a contact of the opposite sex the man should wait for the woman to initiate the handshake.
 - a) True
 - b) b. False
8. Non verbal language includes facial expressions, gestures, eye contact and _____.
 - a) laughing
 - b) appearance
 - c) posture
 - d) all of the above
9. Which of the following is NOT considered an element of culture?
 - a) Language
 - b) Religion
 - c) Climate
 - d) social systems
10. In the U.S., Canada and most European countries, you're expected to arrive _____ for appointments or meetings.
 - a) late
 - b) on time
 - c) not on time
11. In the U.S. and Canada, don't _____ if you're invited to someone's home.
 - a) call

b) arrive early

c) go

12. In the U.S. and Canada, you're supposed to _____ if you plan to visit someone at home.

a) go first without calling

b) arrive early

c) call first

13. In the U.S., Canada and many European countries, it is _____ to eat noisily or burp loudly in front of others.

a) polite

b) impolite

c) O.K.

14. Small-talk – you want to break the ice. Which topic would you choose?

a) family

b) weather

c) politics

15. There is a difference of opinion between you and Phil. How do you tell him that he is not right?

a) You are not right.

b) I think this is not true.

c) I understand your point of view, but ...

16. Someone accidentally treads on your foot. How do you react?

a) Sorry.

b) Never mind.

c) Ouch!

17. After a meeting with a contact, in order to express your thanks, it is appropriate to:

a) Send him/her a small box of chocolates with a note

b) Drop by the office and give him/her a hot cup of coffee

c) Send a dozen red roses to his/her home

d) Send a thank you letter

18. The American “cultural icon” is _____

a) the apple pie.

b) baseball.

c) the American flag.

d) each of them.

19. We can see many jack-o’-lanterns on _____

a) New Year’s Day.

b) Christmas Day.

c) Columbus Day.

d) Halloween.

20. Thanksgiving Day is celebrated in _____

a) February.

b) August.

c) November.

d) December.

21. Which statement is true about Alaska?

a) It was found by the American explorers.

b) It was conquered from the Eskimoes.

c) It was purchased from Russia.

d) It was America’s first state.

22. The Disney World is located in _____

a) Orlando.

b) Florida.

c) neither of them.

d) both of them.

23. The Statue of Liberty was made in _____

a) the USA.

b) Britain.

c) France.

d) Germany.

24. A sophomore is _____

a) a first-year student.

b) a second-year student.

c) a third-year student.

d) a teacher.

25. _____ is considered to be the American national sport.

a) Baseball

b) Volleyball

c) Football

d) Handball

26. _____ is the second most common language in the USA.

a) Spanish

b) French

c) Italian

d) Portuguese

27. The national symbol of the USA is _____

a) the rose.

b) the bald eagle.

c) the Statue of Liberty.

d) the donkey.

28. One of the well-known nicknames for the USA is a _____

a) “crazy tribe”.

b) “wild world”.

c) “melting pot”.

d) “great empire”.

29. The motto of the USA is _____

a) “God Save the President”.

b) “In God We Trust”.

c) “God’s Will”.

- d) "God and My Right".
30. The Monarch of the UK _____
- a) rules and governs.
 - b) reigns but does not rule.
 - c) reigns and rules.
 - d) rules but does not reign.
31. The motto of the UK is _____
- a) "God and My Right".
 - b) "God Save the Queen".
 - c) "Land and My Fathers".
 - d) "In God We Trust".
32. What bird is the national bird of the UK?
- a. The blackbird
 - b. The sparrow
 - c. Robin Redbreast
 - d. The starling
33. Who is the patron of England?
- a) St. Patrick
 - b) St. George
 - c) St. Andrew
 - d) St. David
34. St. Patrick is the patron of _____
- a) England.
 - b) Scotland.
 - c) Ireland.
 - d) Wales.
35. Which language influenced English greatly?
- a) Latin
 - b) German
 - c) French

d) All of them

36. Greater London is _____

a) a part of London.

b) the official name of the city.

c) the counties around London.

d) the city and the areas around it

37. What London street is known as the centre of journalism?

a) Leicester Square

b) Piccadilly Circus

c) Fleet Street

d) Bond Street

38. Cockney is _____

a) bookish English.

b) plain English.

c) spoken English.

d) illiterate English.

39. Englishmen eat their dinner at _____

a) 12 a.m.

b) 2 p.m.

c) 6 p.m.

d) 8 p.m

40. Which sport is not originated in the UK?

a) Football

b) Tennis

c) Golf

d) Horse racing

41. How many universities and colleges are there in Great Britain?

a) total 10

b) total 100

c) total 1000

d) not known

42. In the U.S., people usually stand at least _____ apart from one another when they talk or when they stand in line for something.

a) 10 inches

b) 6 feet

c) feet

Додаток 2

Questionnaire: English speaking countries

№	Question	The number of right answers	The number of wrong answers
1	Знання компонентів культури	100%	0%
2	Знання визначення культури	90%	10%
3	Знання факторів, що впливають на культуру	100%	0%
4	Знання про класову нерівноправність у суспільстві	100%	0%
5	Знання про загальне значення жестів та міміки	20%	80%
6	Знання доречних тем для розмов з малознайомими людьми	40%	60%
7	Знання правил поведінки	50%	50%
8	Знання компонентів невербального мовлення	0%	100%
9	Знання елементів культури	100%	0%
10	Знання правил хорошого тону	90%	10%
11	Знання про дотримання правил пунктуальності та гарного тону	70%	30%

12	Знання правил гостинності	90%	10%
13	Знання правил поведінки у громадських місцях	100%	0%
14	Розуміння дозволених та заборонених тем для «small-talk»	80%	20%
15	Знання етикету спілкування	100%	0%
16	Знання правил ввічливості	0%	100%
17	Знання правил подяки та ввічливості	100%	0%
18	Знання про американські «культурні ікони»	60%	40%
19	Знання про святкові звичаї та обряди	60%	40%
20	Знання про національні святкові дні	40%	60%
21	Знання географії Америки	60%	40%
22	Знання про американський кінематограф	0%	100%
23	Знання про символи та визначні місця	50%	50%
24	Знання про національно-забарвлену лексику	100%	0%
25	Знання про національний спорт	80%	20%
26	Знання про державні мови	50%	50%
27	Знання про національні символи	40%	60%
28	Знання про культурні особливості США	0%	100%

29	Знання державних символів Америки	70%	30%
30	Знання державного уряду Великої Британії	40%	60%
31	Знання державних символів Великої Британії	20%	80%
32	Знання про національні та народні символи Англії	20%	80%
33	Знання про культурні особливості Англії	90%	10%
34	Знання про покровителів Великої Британії	60%	40%
35	Знання мов, що вплинули на формування англійської	20%	80%
36	Знання про міста Великої Британії	20%	80%
37	Знання про культурні особливості Лондону	0%	100%
38	Знання про діалекти англійської мови	0%	100%
39	Знання про щоденні звичаї та поведінку англійців	40%	60%
40	Знання про види спорту, народжені у Великій Британії	0%	100%
41	Знання про університети Великої Британії	40%	60%
42	Знання про особистий простір та етики спілкування	20%	80%

Додаток 3

Questionnaire: English speaking countries

№	Question	The number of right answers	The number of wrong answers
1	Знання компонентів культури	100%	0%
2	Знання визначення культури	100%	0%
3	Знання факторів, що впливають на культуру	100%	0%
4	Знання про класову нерівноправність у суспільстві	100%	0%
5	Знання про загальне значення жестів та міміки	70%	30%
6	Знання доречних тем для розмов з малознайомими людьми	90%	10%
7	Знання правил поведінки	80%	20%
8	Знання компонентів невербального мовлення	70%	30%
9	Знання елементів культури	100%	0%
10	Знання правил хорошого тону	90%	10%
11	Знання про дотримання правил пунктуальності та гарного тону	80%	20%
12	Знання правил гостинності	90%	10%
13	Знання правил поведінки у громадських місцях	100%	0%
14	Розуміння дозволених та заборонених тем для «small-talk»	80%	20%
15	Знання етикету спілкування	100%	0%
16	Знання правил ввічливості	60%	40%
17	Знання правил подяки та ввічливості	100%	0%

18	Знання про американські «культурні ікони»	70%	30%
19	Знання про святкові звичаї та обряди	100%	0%
20	Знання про національні святкові дні	80%	20%
21	Знання географії Америки	90%	10%
22	Знання про американський кінематограф	50%	50%
23	Знання про символи та визначні місця	70%	30%
24	Знання про національно-забарвлену лексику	100%	0%
25	Знання про національний спорт	80%	20%
26	Знання про державні мови	90%	10%
27	Знання про національні символи	80%	20%
28	Знання про культурні особливості США	80%	20%
29	Знання державних символів Америки	90%	10%
30	Знання державного уряду Великої Британії	60%	40%
31	Знання державних символів Великої Британії	70%	30%
32	Знання про національні та народні символи Англії	70%	30%
33	Знання про культурні особливості Англії	100%	0%
34	Знання про покровителів Великої Британії	90%	10%

35	Знання мов, що вплинули на формування англійської	70%	30%
36	Знання про міста Великої Британії	80%	20%
37	Знання про культурні особливості Лондону	60%	40%
38	Знання про діалекти англійської мови	60%	40%
39	Знання про щоденні звичаї та поведінку англійців	100%	0%
40	Знання про види спорту, народжені у Великій Британії	80%	20%
41	Знання про університети Великої Британії	100%	0%
42	Знання про особистий простір та етики спілкування	80%	20%